

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GEORG BRUUN

KOLDING LÆRDE SKOLE

(1542—1856)

SÆRTRYK AF »BYRAADSBOKEN« 1935—36

KOLDING
FR. LUMBYES BOGTRYKKERI
1936

KOLDING LÆRDE SKOLE
(1542–1856)

GEORG BRUUN

KOLDING LÆRDE SKOLE

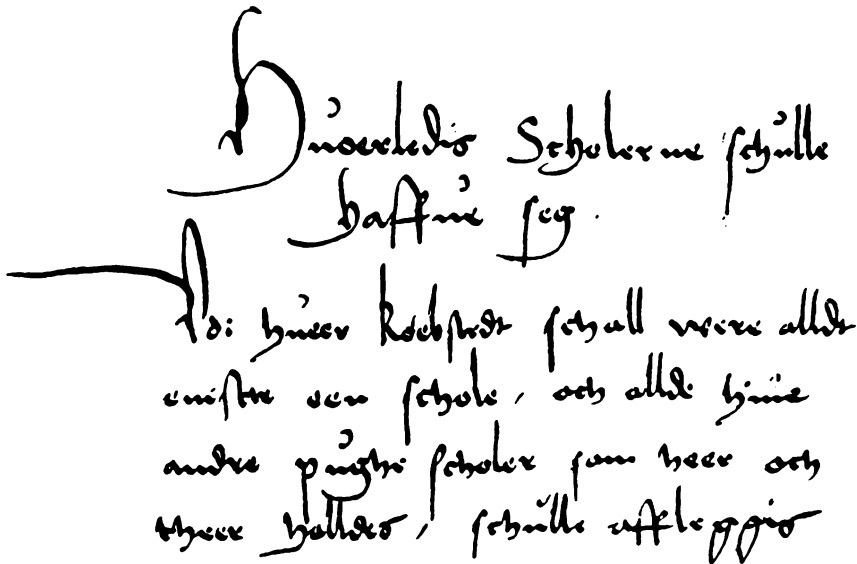
(1542—1856)

SÆRTRYK AF »BYRAADSBOGEN« 1935—36

KOLDING
FR. LUMBYES BOGTRYKKERI
1936

I.

Medens det maa anses for utvivlsomt, at der i Kolding før Reformationen har været en latinsk Munkeskole, er det usikkert, hvor denne har ligget, maaske ved Klostret i Klostergadekvarteret. Den protestantiske Latinskole efter Reformationen blev oprettet i Henhold til Kirkeordinansen af 1537, der bestemmer, at der i hver Købstad skal være

Facsimile af Odense-Teksten til Kirkeordinansen af 1537.

een — og kun een »latine Skole«. Christian III er da Skolens Stifter, Stiftelsesaaret er usikkert. I hvert Fald eksisterer Skolen 1542, saa at 400de Aars Jubilæet kan fejres i 1942.

Skolens første Beliggenhed kendes ikke. I 1566 opfører Enkedronning Dorothea efter indtrængende Opfordring af den bekendte Kolding Borgmester Søren Kjær et nyt Skolehus Sydvest for Nicolai Kirke, 14 Alen længere mod Vest end den nuværende Byggelinie. En Bronzeplade i Gademuren ud mod det tidligere Kirkestræde meddeler, at her lagde Lensmand Morten Svendsen paa sin Frues Vegne 7. August 1566, som var en Onsdag, den første Sten. Vor Viden herom skyldes en samtidig Op-

Dato 1566 d'end 7 augusti som var paa en onsdag
 thar lagde macthønn Gwendhen som thaa waer lens-
 mand paa Kollinghus d'end første stien y grund
 wollen y thend sinder oth ostar thorne paa thend
 skole som man fawer naade lod bygge oth uirre
 op off grund paa Kollingkierregordt

Byskriver Mads Nielsen Røjbjergs Optegnelse.

tegnelse af den Kolding Byskriver Mads Nielsen Røjbjerg. I Almenskolen Forkorridor hænger en, vist i Hovedtrækkene paalidelig Rekonstruktion, en gavltakket, eenetages Munkestensbygning, med Indgangsdør mod Kirken, Stuen eet stort Skolelokale, paa Loftet to Gavlværelser til Beboelse.

I Prosa og Vers er Dronning Dorothea i snart 400 Aar prist for sit Skolehus. Hun kom efterhaanden til at staa som Skolens Stifter og Velgører, med Tilsidesættelse af sin Ægtefælle, Christian III, der stiftede Skolen, og sin Søn, Frederik II, der med kongelig Gavnildhed var dens Velgører, til sidst som Skolens Symbol. Man tænke blot paa Mindetavlen fra 1752 i Almenskolens Forkorridor, i vor Tid paa Anvendelsen af hendes Portrætmedaillon i Skolens Segl, paa Guldsmed Kysters Smykker til Majfesten, paa den Silkefane, som Skolen i 1925 fik overrakt fra Eleverne.

Sit første digteriske Æresminde fik Dronning Dorothea af Jon Jensen, som, da han i Aarene 1576—1578 styrede Skolen, priste Dronningens Gavnildhed i et Digt, med gyldne Bogstaver indhugget i en Sten ved Siden af Indgangsdøren ud mod Kirkegaarden:

Dorotheæ impensis domus hæc exstructa renidet:
 Quæ Danum conjunx regia regis erat.
 Illius æternum florebit nomen in orbe:
 Quod musas larga foverit ipsa manu.

Nogenlunde ordret kan det gengives saaledes:

Dorothea, der var kongelig Viv til Danernes Konge,
 Byggede og kostede selv dette straalende Hus.
 Blomstre i Verden skal Navnet paa hende til evige Tider,
 At hun med rundelig Haand hægede om Muserne ømt.

Formodentlig er Henrik Rantzau Forfatter af det næste latinske Digt til Dronning Dorotheas Ære paa Bagsiden af hans Kort over Kolding. Digtet, som maa være skrevet efter 1580 og før 1588, lyder saaledes:

In qva desudet studiis addicta juvenus
 Ac informetur nec schola pulchra deest.
 Dorothea hanc struxit mater dignissima Regis
 Inclyta Danorum, qvi modo scepra tenet.

I Oversættelse:

Heller ej mangler en Skole saa skøn, hvor til Studier viet
 Ungdommen stræber med Flid, medens den danner sin Aand.
 Dörotheâ den rejste, den værdige Moder til Kongen,
 Som over Danmarks Land hersker berømmeligt nu.

Ved den ny Skolebygning Indvielse i 1732 holdt Albert Thura en lang versificeret Tale, i hvilken han ogsaa berømmede Dronning Dorotheas Fortjenester:

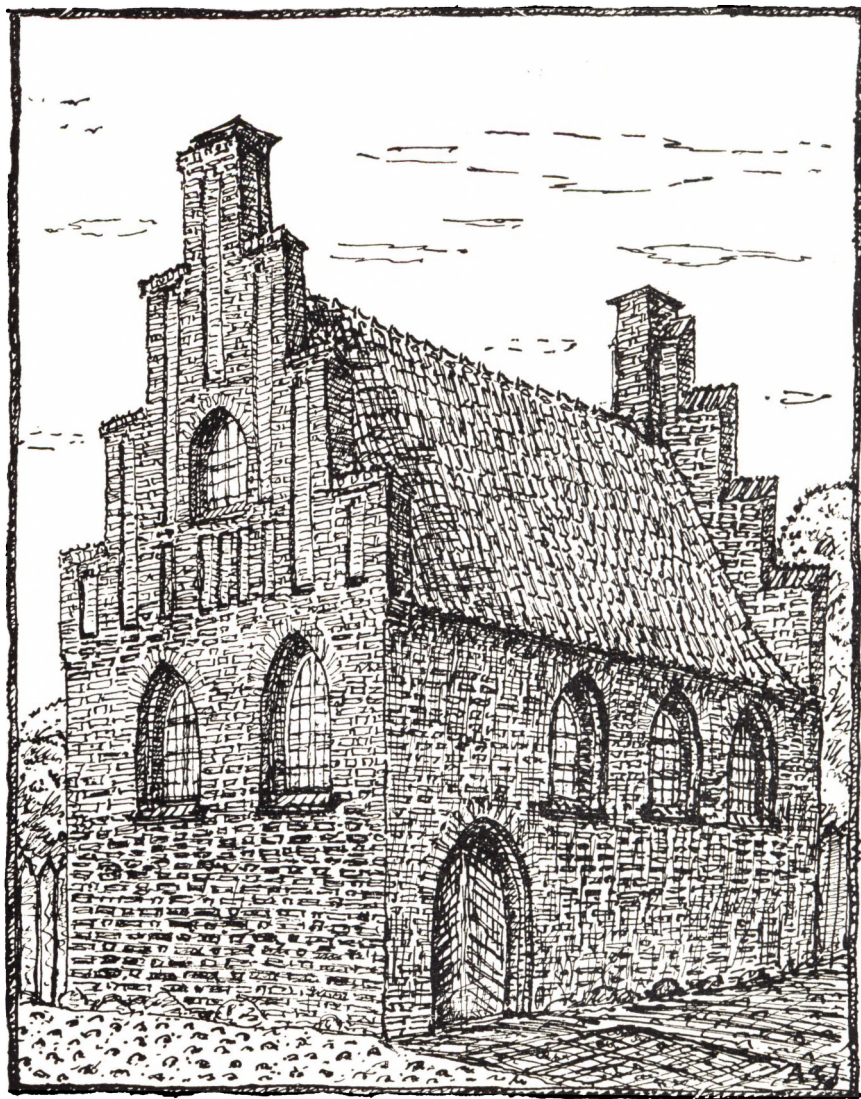
Jeg burde tale til Dend Dronnings Pris og Ære,
 Som først til dette Huus lod Kalk og Stene bære,
 Vi veed, Kong Christian Dend Tredies Gemahl
 Har baade Skolen bygt og Byens Hospital.
 Thi staar *Dortheæ* Navn i ævigt Ære's Minde,
 Saa længe der er Vand i Colding's Aa at finde,
 Ja (om ey denne Tid til hendes Roos forslaar,
 Jeg legger dette til) saa længe Verden staar.

Samtidig med eller kort efter Indvielsen blev der over den ny Skoles Indgangsdør anbragt en Stentavle med en af Albert Thura forfattet latinsk Indskrift. Tavlen, som nu hænger i Skolens Forkorridor, er af brun Sandsten, 1,50 m høj, 85 cm bred. Øverst ses i Relief en af stiliserede Laurbærgrene omgivet Krone med Christian VI's Navnetræk. Derunder en i et folderigt Klædebon indhyllet Kvindeskikkelse, der i højre Haand holder en Fakkell, i venstre en Bog. Ved Siderne er anbragt to Medailloner, den til venstre med et Brystbillede af Dronning Dorothea og Indskriften *Dorothea R. D.* (☉: Regina Daniae), den til højre med hendes Valgsprog: *Ales van Godt* (☉: Alles von Gott) 1560.

Indskriftens Begyndelse lyder i Oversættelse:

»Stat stille, Vandringsmand! og vend dit Blik mod den laurkronede Mø, som her staar med Faklen i højre og Bogen i venstre Haand! Du spørger, Vandringsmand! *Hvem det kan være? Det er vor kongelige Skole her i Kolding, som bærer Guds Ords Lys og grundig Lærdom til Skue. Oprindelig kom hun til Verden 1552¹⁾, og blev lige fra den Stund hun først laa i Vuggen opammet af den allerhøjeste Konge Christian III's allernaadigste Dronning DOROTHEA, der med priselig Gavnildhed først gav hende Ydre og Aasyn*« o. s. v.

¹⁾ Aarstallet er urigtigt. Skolen var til 1542.

Rekonstruktion af Dronning Dorotheas Skolehus før 1627.

II.

Da i det 17de Aarhundrede plyndrende og hærgende Skarer af Svenskere, Brandenborgere, Polakker og tyske Lejetropper oversvømmede Jylland, blev Kolding i særlig Grad et Offer for Krigenes Rædsler. Efter 1629 og 1644 henlaa Dronning Dorotheas Skolehus i flere Aar i Ruiner.

Saa fulgte Koldings dybe Nedgangstid. Kirken, som selv var i Nød, magtede ikke at holde Skolehuset i god Stand. Efterhaanden smuldrede Murværket hen, Tømmeret raadnede. I 1725 var Ødelæggelsen skredet saa langt frem, at det var livsfarligt at opholde sig i Bygningen. I sin Jubeltale 1732 priser Thura sin Lykke, »at Skolen ej faldt ned og slog ham plat ihjel«. Murene havde »dybe Revler og Riffter i sig« og de fleste Bjælker, Sparrer og Lægter var »forraadnede«, saa at Skolehuset lignede »et ynkeligt Spektakel«. Den 9. Juni blev Inventaret flyttet over i Kirken, hvorefter al Undervisning foregik ude i Byen. Siden laa Bygningen i tre Aar hen som Ruin. »Røvere og Tyve brød ind, opbrekkede Mure, Gulv, Lofft, Tømmer og Bielker og bortførte Materialierne til eget Brug«. Saaledes endte Dronning Dorotheas Skolehus.

III.

I Skolehusets sydlige Gavl ses i Tagetagen et Vindue, som angiver et af de to Hørerkamre. Et lignende Vindue og Hørerkammer maa forudsættes i Nordgavlen. Da disse »Kamre« foruden at være Lærerboliger for ugifte Lærere tillige har været Læsestuer om Vinteren, maa de antages at have været ret store og forsynet med sagtens meget primitive Ovne, formentlig de saakaldte »Potteovne« af Ler. Da »Skolepersonernes« Tal fra 1572 steg til tre — to »Hørere« foruden Skolemesteren — og til fire fra 1590, har Kirken, hvem det paahvilede at skaffe Skolepersonerne »Residenser«, maattet tilvejebringe to saadanne udenfor Skolehuset, og dette har i 1598 medført Indretningen af den saakaldte »Rektorresidens« paa Kirkegaardens østre Side, en stor Bindingsværks Bygning i to Etager med Trægavl, blyndfattede Ruder, Kælder, Stald, Gaardsrum og Have, som Bolig til Rektor og tredje Lekties Hører. Bygningen blev i 1822 solgt for 1000 Rdl. Sølv. I Krigstider ses Skolens Kamre at have været ubeboelige, saa at der har maattet anvises alle tre Hørere Værelser i Rektorresidensen.

IV.

Hele Stuen har oprindelig været brugt som fælles Læserum for alle Disciple, et langt, forholdsvis smalt Lokale, med lerklinede Vægge, Gulvet af Mursten eller stampet Ler, synlige Loftsbjælker, ikke ret mange, højtiddende, sandsynligvis tilspigrede Vinduer. Ruderne har været smaa, blyndfattede, halvt uigennemsigtige, med en Bukkel i det grønne Glas som Bunden af en Flaske. I den søndre Ende maa en bred Trappestige op

Dronning Dorothea.

til Loftet forudsættes. — Der har ikke været Ovn i Lokalet. De fleste Skolestuer fik først Ovne ind i det 18. Aarh., i Kolding 1816. Mangelen af Varme i Skolestuerne medførte, at Undervisningen om Vinteren foregik i Hørrernes Residenser. Dette var for saa vidt en Fordeel, som den ene »Lektie« ikke blev forstyrret af de andre, men ogsaa en Fare, fordi Hørrerne, naar de var fri for Rektors Tilsyn, kunde prygle Disciplene mere hensynsløst. I Begyndelse

sen har alle Disciple været undervist sammen. Da Skolen ca. 1590 naaede frem til at skulle dimittiere til Universitetet, er Rummets ene Ende blevet afskildret ved en Halvmur og derover et Tremmeværk. I det

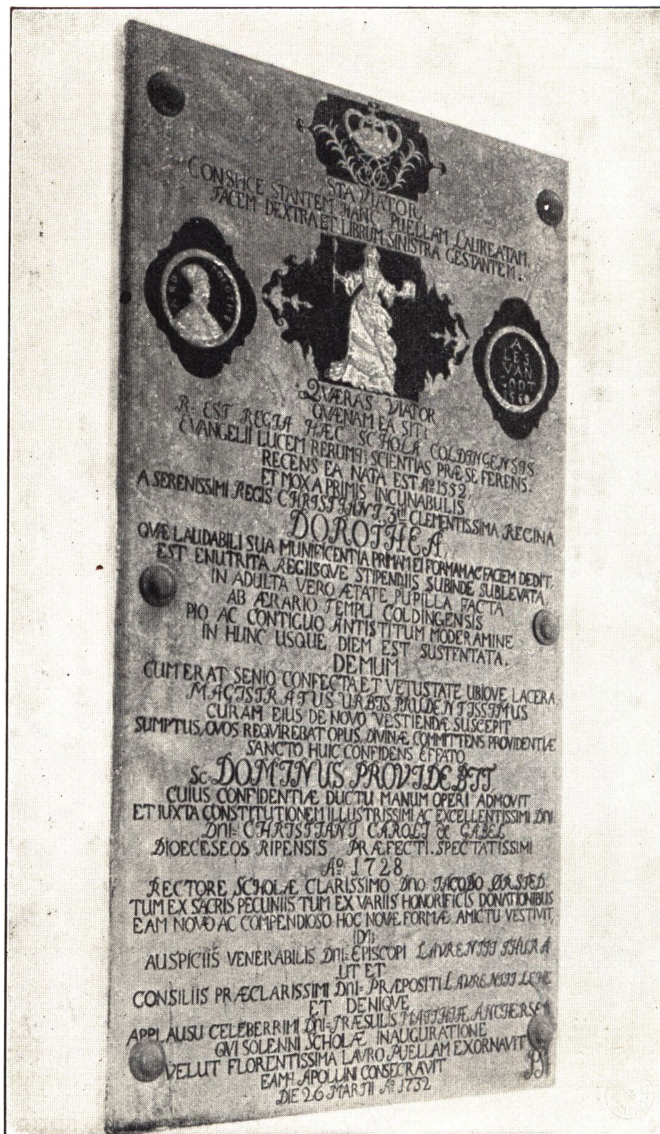
adskilte Værelse er »Mesterlektien« undervist af Rektor, i det større Rum — der ogsaa kaldes »Skolen« — de tre andre »Lektier« af Hørerne. Forholdet mellem Mesterlektiens Klasseværelse og Fællesværelset har antagelig været det samme som i Bygningen 1729, hvis Indretning kendes fra Fyhns Tegning (Side 37).

I Skolerummene har langs Væggene staaet Bænke og Borde, grove Planker hvilende paa nedrammede Pæle. Det tilkom Kirken at holde Skolehuset ved Lige, en Forpligtelse der opretholdes i Danske Lov. Det er vel sandsynligt, at Forpligtelsen ogsaa strakte sig til Inventaret, d. v. s. Borde, Bænke og Lærernes Katedre. Selv om Plankerne var holdbare, maatte de dog efterhaanden gaa til, foruden at de i det 17de Aarhundredes Krige adskillige Gange er hugget i Stykker til Brændsel. I sin »Lykønsningstale« siger Thura, at »Byens Sognekirke har i Mande-Minde udstaaet alle de Bekostninger, som der paa Skolen behøvedes«. Men, at disse Bekostninger har været ganske utilstrækkelige, ses af hans Tilføjelse om Tilstanden i 1712, da »Cathedrae, Borde og Benke i Skolen enten savnedes aldeles eller vare formultrede, opraadne og i elendig Tilstand«, og »Skolen saa ligere ud til et af Fienden ødelagt og forstyrred Hus end en Kongelig Skole«.

Man gør sig vanskeligt en Forestilling om alt det Snavs og al den Urenlighed, som maatte samle sig i det 16de og 17de Aarhundredes Skolelokaler, hvor der i den største Del af Aaret, med faa og smaa Ferier, undervistes op mod 100 Disciple 6—8 Timer om Dagen. Disciplenes Renlighed har ladet meget tilbage at ønske, saa at det i Skolelovene har været nødvendigt at befale dem at møde paa Skolen renvaskede og kæmmede, en Ordre der sikkert er daarligt efterkommet, da de voksne i saa Henseende foregik Børnene med et daarligt Eksempel. Hud- og Haarsygdomme var almindelige baade blandt unge og gamle. »Det vrimlede. Hvor haardfør end hin Slægt var, saa led den herunder og følte det. Tilstanden maales bedst ved Masser af Raad baade mod de kravlende, springende og natligt snigende.« Der har staaet en Stank ud over det urenlige Lokale, og da der ikke var Ventilation, har den eneste Luftfornyelse været gennem de ofte ituslaede og sent atter indsatte Ruder. Naar saa om Sommeren, særligt i Krigsperioden 1627—1660, Pest af forskellig Art hjem søgte Byen, har Skolen været et Arnested for Smitte, som herfra spredtes i Familierne. For at standse Sygdommen har man maattet lukke Skolen i Maaneder eller halve Aar.

Medaillon af Dronning Dorothea.

Mindetavlen for Indvielsen 1732.

testantiske — i det hele de katolske Skolers Karakter. De var vedblivende *latinske Skoler, Kirkeskoler, Præsteskoler*, med den Hovedopgave at opdrage den ny Kirkes Tjenere. Ligheden med Munkeskolens træder endogsaa frem i det over 200 Aar opretholdt Paabud om, at Hørerne skulde leve i ugift Stand. Naar »Skolens Personer« optraadte i Kirkens

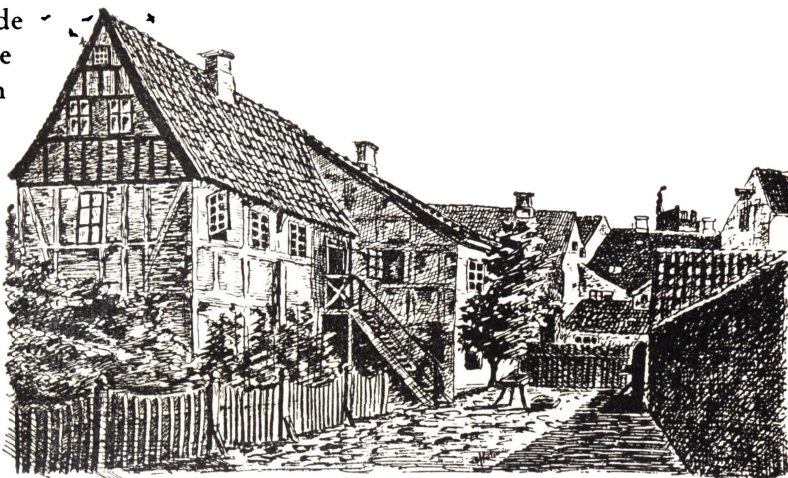
Skolens Rengøring har været indskrænket til, at Disciplene i de nederste Lektier hver Lørdag Eftermiddag under Opsigt af de ældste Elever har fejlet det værste Snavs ud fra det lerstampede Gulv. Før hver Majfest tilkom det ved Aar 1700 de fattigste Disciple at »feje og gjøre reent og ryddeligt i og udenfor Skolen« for en Betaling af 4–6 Skilling.

V.

Der var tre Forhold, som stærkest prægede de lærde Skoler omkring 1600: Forbindelsen med Kirken, Skoletiggeriet, Tidens umættelige Begær efter Livets Nydelser.

De protestantiske Skoler var Munkeskolernes Arvtagere. De bevarede, skønt Staten overtog den øverste Ledelse, — bortset fra, at de nu var pro-

Tjeneste, bar de samme sorte Kapper som »Kirkens Personer«, ikke blot Lærerne, ogsaa Disciplene, der ydede »Sangopvartning« v. kirkelige Handlinger, Daab, Bryllup, Begravelse. De yngre

Rektorresidensen.

Disciple havde det betegnende Navn *Peblinge* d. v. s. smaa Papæ, vorde Præster, de ældre hed *Degne* d. v. s. Kirketjenere — samme Ord som »Diakon« i den græsk-katolske Kirke — fordi de allerede var Kirketjenere og gjorde Kirketjeneste, oftest som Præsternes Medhjælpere ved Gudstjenesten, undertiden endog som Prædikanter.

Den Omstændighed, at det før Reformationen særligt var Tiggermunkene som ledede Skolerne, medførte naturligt, at disse delvis levede

Peblinge og Præster til Begravelse.

af Tiggeri. Forgæves havde Christian II nedlagt Forbud mod Skoletiggeriet. Han havde den haarde Skæbne paa dette som paa andre Omraader at være forud for sin Tid. Samtiden og Eftertiden i over et helt Aarhundrede regnede Almisser til Skolens (Kirkens) Børn blandt de gode Gerninger, der lønnes i Himlen. Efter Refor-

mationen opmuntredes Skoletiggeriet baade af Kongerne, der var økonomisk interesserede i, at Skolerne kunde bestaa uden alt for stor Støtte af Kronen fra det inddragne Klostergoods, og af Gejstligheden, der indsaar, at uden Tiggeri vilde baade Lærere og Disciple dø af Sult. Medens almindeligt Tiggeri var strafbart, blev Borgerne fra Prædikestolen opfordrede til at give Almisser til Skoledisciple, der — til Anerkendelse af deres Tiggerret — gik med en Hætte endende i en lang Svans.

Tiggerindtægterne kom — i Kolding som i alle andre Byer — dels fra Bøsseindsamlingen, dels fra Korenes Omgang, den første oprindelig hver Dag, den anden paa bestemte Dage og Aftener. Med Bøsser til Penge og Kurve til Brød, iførte Halehætten og den sorte Kappe med det store Ærmehul i højre Side, indenfor hvilket der var Plads til det som Kurvene ikke kunde rumme, har de latinske Peblings Skare vandret Byen rundt. De er standset ved Godtfolks Døre og har tryglet om Almisser under Raabet: *Panem propter Deum* d. v. s. »Brød i Guds Navn« og takket med Ordene: *Deo Gratias* d. v. s. »Gud ske Tak«. Desuden har de søgt at røre Hjerterne til Gavn ved Afsyngelsen af smaa, oprindelig latinske, senere danske Sange. Følgende to Vers er af en Sang fra det 17de Aarhundrede:

Du Kristen, som ret betænker,
Hvortil dit Embede før,
Du dennem vist noget skænker,
som kommer for din Dør.
En klattet¹⁾ Fole kan blive Hest,
En fattig Pebling kan blive Præst.
Hvad Gud og Lykken vil
Det gaar omsider til.²⁾

Saa ville vi gerne bede
Om Føde i Jesu Navn,
Til Gud vil bedre meddele
Til vor Nødtørftheds Gavn.
Ris og Ferle gør godt Barn,
Naar Guld og Perle bliver forlaaren.
Thi lide vi gerne nu
Dagligen Had og Tru.³⁾

Den anden Form for Tiggeri var de »forordinerede Degnes«. Hermed menes Mesterlektianerne, de ældste Disciple, der var Forsangere i Kirken, og som ved flere Skoler udgjorde et særligt Sangerlav, de saakaldte Davidici (Davidsdegne) eller populært Diskanter. Ordet »David«

1) langtoet — 2) gaar til: indtræffer — 3) Trusel.

forklares enten som Davids Psalter, de Salmer de var vant til at synge i Kirken, eller — med større Sandsynlighed — som en Figur af Bly, et Tegn, der gav Tilladelse til at tigge. Medens disse Kortog maa antages at have været hyppigere i det 16de Aarhundrede, var de paa Thurs Tid indskrænket til Mortens-, Jule-, Nytaars- og Helligtrekongers Aften. Der var to Kor. Det ene bestod af alle Disciple, det andet af 4–5 Disciple, »som stod for Stemmerne i Musiquen« (d. v. s. Sangen). I samlet Skare drog hele Skolen, Rektor, Hørere og Disciple under Afsyngelsen af oprindelig latinske, senere danske Sange rundt i hele Byen og indsamlede Almisser ved de velhavende Borgeres Døre.

En Særstilling indenfor Koroptogene indtog den helt verdslige Majfest. Den er bedst kendt fra Kolding, hvor den holdt sig længst. Under Ledelse af Skolemesteren har oprindelig Disciplene i en nærliggende Skov smykket sig med Bøgeløv og Blomster og derefter i et højtideligt Optog »ført Sommer i By«, idet de paa deres Vandring gennem Byen har sunget Sange og indsamlet Almisser. Festen har oprindelig været indledet ved et Kransegilde Aftenen forud, hvilket afskaffedes i Slutningen af det 16de Aarhundrede. I 1609 udstedte Markdaner en Anordning for at afskaffe overdreven Traktement samt adskillig Usikkerhed, som havde fundet Sted ved Majfesterne, hvor Disciplene synes at have lavet Optøjer og drukket sig fulde, uden at Lærerne havde hindret det. Forordningen gik bl. a. ud paa, at der aldrig maatte tilberedes Retter i Huset, hvor Gildet holdtes. De fattige Disciple skulde blive ude i Gaarden og der beværtet med en Rundtenom Rugbrød, et Stykke Flæsk og hver to Potter Skillingssøl. De finere Folks Børn og Diskanterne maatte bespises inde i Huset med Hvedebrød, Kringler og Ost, dertil en Tønde god Øl »til en skikkelig glædskaab, foruden overflødighed og drukkenskab«. Skolemesteren og Hørerne maatte beværtet med de samme Spisevarer og en Tønde Rostockerøl.

Maria fører Jesus i Skole. Kalkmaleri i Tude Kirke fra ca. 1500.

Paa Thurs Tid var Majtoget med de grønne Grene opgivet. *Disciplene kom slet ikke udenfor Byen.* Festen var nu sunket ned til kun at være en Tiggergang. *De indsamlede Almisser fordeltes mellem Rektor og Hørerne. Disciplene fik intet af Beløbet. Majgrevegildet var bortfaldet.* Festen synes at være holdt regelmæssigt til 1730, med Afbrydelser til 1738, og helt opgivet 1740.

Det tredje Forhold, der bidrog til at skabe en Skoletype vidt forskellig fra vor Tid, var det 16de Aarhundredes Raahed og Brutalitet, dets voldsomme Temperament, dets »Overdrivelse i Nydelsen af Mad og Drikke, en ubændig Kuldkasten af al Maal og Maade, hvortil næppe nogen anden historisk Tid kan opvise Magen. Naar Overdrivelserne forekommer os utrolige, naar det, der berettes, synes at overskride selve de Grænser, som Naturen har stillet for de menneskelige Evner, saa maa vi aldrig tabe af Sigte, at hin Tid var meget langt fra at være normal.« (Troels Lund.)

Et udenlandsk Øjenvidnes Udtalelse om, at Danskerne ved deres Gilder »aad og drak hele Dagen værre end Svin« bekræftes ved talrige Vidnesbyrd. Ved Gildelag frembares mange — fem, ti, tyve, undertiden flere — solide varme Retter, der var rigeligt paa Fadene, Maaltiderne trak længe ud, Maden blev skyllet ned med umaadelige Ølmasser. Den daglige Ølration for en voksen Mand var otte Potter, ved Gæstebud langt mere. Drukkenskab var ingen Skam. Hele Nationen drak sig fuld, fra Kongen til Skoledrengen. Frederik II foregik sit Folk med et smukt Eksempel. Han indledede efter den bekendte Folkevises Ditmarskertoget ved Drikkegilder:

Kong Frederik, han sidder paa Koldinghus,
Med Riddere og Svende han drikker god Rus,

og fik i Anders Sørensen Vedels Ligtale det Eftermæle, at han havde fremskyndet sin Død ved Spiritus. Adelsmænd kunde tilbringe Dage og Nætter med at drikke hinanden under Bordet. Borger og Bonde svirede om Kap ved Bryllupper og Begravelser, ikke blot efter, men ogsaa før den kirkelige Handling, saa at de mødte berusede i Kirken. Præsterne var ingen Undtagelse fra den almindelige Regel. Naar de drak tæt ved Barsel, Bryllup og Begravelse, kunde de med nogen Ret henvise til, at baade Luther og de danske Reformatorer havde sagt god for en Rus. Havde ikke Luther kort og fyndigt erklæret, at »Gæsterne hører ikke derfor Djævelen til, fordi nogle af dem have drukket lidt over Tørsten«? Og Palladius i samme Aand, at »Djævelen skikker os saa mange onde Stunder, at det vel kan tillades os at stjæle os en god Stund til og drikke en Skaal Øl

med hverandre, endogsaa over vor Tørst.« Ogsaa »Skolepersonernes« Forhold har til Tider givet Anledning til alvorlig Paatale. I 1554 afsatte Dronning Dorothea en drukken Skolemester. I 1593 fik Kolding Skole nye Love, der forbød Hørerne at møde berusede i Skolen og i Kirken. At ogsaa Disciplene ved Lejlighed har drukket sig fulde, kan ses af, at Markdaner i 1609 saa sig nødsaget til at rationere Øllet ved Majfesten, »føruden overflødighed og drukkenskab i alle maade«. Latinskolernes ældre Disciple kunde vanskeligt undgaa at blive fordrukne. Det var ret almindeligt, at de lejede sig ud som Opvartere ved Adelens og Borgerskabets Raadhusfester, og at »Davidsdegnene« ved Maaltidet forlystede Gæsterne med oftest kaade Sange. Paa sine Rejser lod Frederik II de latinske Pøblinge i Aarhus, Odense og Kolding synge for sig til sit Aftenøl. Naar Disciplene besørgede Sangopvarthningen ved de kirkelige Handlinger, har de altid efter Kirketjenesten og ofte før denne faaet Del i den rigelige Beværtning. En af Mesterlektianernes Hovedindtægter var Degnekaldene i de nærliggende Kirker, saa at de ved Bryllup, Barsedaab og Begravelse var til Stede i Kirken og bagefter bænkedede ved Bøndernes Gilder. Et saadant Liv skabte Vagabonder, Svirebrødre og Slagsbrødre, unge Lømler, der kunde lave Gadeoptøjer, slaa Vinduer ind, være Stamgæster i Kipper og berygtede Huse, trække blank, naar nogen kaldte dem *Per Caudi* d. v. s. *Halepeter*, et Øgenavn, der enten stammer fra Tiggerhættens lange Svans eller den nedhængende Flig paa Studenternes sorte Ordensklæder.

VI.

Medens de katolske Skoler havde haft et stærkt økonomisk Rygstød i Klostrener og Kirkens Rigdom, var de protestantiske Skoler de første Aar efter Reformationen væsenlig henvist til at ernære sig selv med Indtægter fra Tiggeriet, Degnekaldene og de kirkelige Accidenser. Ordningen viste sig hurtigt utilfredsstillende, saa at Kronen maatte træde hjælpende til. I Kirkeordinansen af 1537 havde Christian III ikke blot befalet, at »Skolemestrene skulle beholde det de hertildags have haft«, men tilføjet, at han ønskede, at de »skulle være hæderligen forsørgede«, og lovet »gerne at lægge til af Vort« (d. v. s. det overtagne Kirkegods) »hvor noget fattes«. I Henhold til dette Løfte gav Kongen først i 1542 sin Del af Alminds Tiende, i 1552 i Stedet for denne sin Del i Herslevs Kvæg- og Korntiende til Løn for Skolemesteren i Kolding. 1725 bortauktionerede Thura disse Tiender, der tidligere var udbetalt in natura, for 117 Rdl. Lønnen maa, i Sammenligning med Skolemesterlønninger i andre Byer, kaldes »hæder-

Christian III, Skolens Stifter.

lig«. Dette kan derimod ikke siges om den af Kongen i 1558 bevilligede Løn til Skolens Hører, »et Pund (d.v.s. tre Tønder) Korn« af Hjarup Sogns Kongetiende, der, omsat i Penge i 1725 vilde andrage 9 Rdl. Lønnenes Lidenhed viser Hørernes foragtede Stilling. Den maatte saa suppleres med Indtægter fra Tiggertogene og de kirkelige Handlinger.

Mere rundhaandet var Frederik II, da

han 1572 bevilligede Korntienden af Randbøl Sogn til Deling mellem Skolens to Hørere, i 1725 beregnet til 20 Rdl. for hver. For Skolen som Institution sørgede Frederik II i 1580 ved en aarlig Bevilling paa 250 Rdl. til »12 Skolepersoner«, nemlig Skolemesteren, de to Hørere og 9 trængende Disciple, som Lensmanden, Præsterne og Skolemesteren skulde udvælge blandt dem, der ved Dyd, Flid og Dygtighed gjorde sig fortjent til en saadan Understøttelse. *Pengene skulde ikke udbetales, men anvendes til fælles Bispising.* Lensmanden fik Ordre til at tinge de 12 Personer i Kost hos en Borger, at have Tilsyn med, at Maden var tilbørlig og Øllet godt. Naar Skolemesterens Andel var ansat til 25 Rdl., Hørernes til 22½, Disciplenes til 20, var Grunden vel, at de sidstes Ørlationer var mindre. Fællesspisningens Princip findes ogsaa ved andre Skoler. Det var en Efterligning af Munkenes Fællesspisning i Refektoriet.

I 1635 forhøjede Christian IV Kostpengene til 312 Rdl., 26 Rdl. for hver, uden Forskel paa Lærere og Disciple. I 1724 ses »Kongens Kost« at være omsat til en Udbetaling i rede Penge, foruden at der har fundet en *Forskydning Sted i Beløbenes Størrelse til Ugunst for Disciplene*, saa at Rektor fik 51²/₃ Rdl. aarligt, de tre Hørere hver 34¹/₃ Rdl., syv Disciple hver 19²/₃, Stadsmusikanten og Skolens Cantor en Discipleportion til Deling.

Frederik II's Omsorg for Skolen fremgaar ikke blot af de omtalte store Bevillinger, men ogsaa af en Række spredte Meddelelser om, at han ved Lejlighed betænkte Skolen en Gang med et helt Bibliotek, nogle Gange med forfaldne Bøder, Hørerne med Pengehjælp til fortsatte Studier i Udlandet, Disciplene med Klæder og Sko. Man føler gennem alt dette og af selve Privilegiernes Ordlyd, at Kongen alvorligt har taget Omsorgen for Skolen i Arv efter sin Moder, en Tanke som ogsaa Henrik Rantzau har givet Udtryk i sit Digt paa Bagsiden af Kortet:

Frederik II, Skolens Velgører.

Rex vero matris pictatem et facta secutus
Hanc ornat magnis sumptibus atqve fovet.

I Oversættelse:

Kongen følger sin Moder i Fromhed, ædelt han handler,
Udstyrer Skolen rigt, fremmer med Iver dens Vel.

Ogsaa Christian IV nærede Velvilje for Skolen og viste det i Gerning, baade ved i 1635 at forhøje Kostpengene og ved sin Iver for Genopbyggelsen af Skolemesterens og Høernes Residenser efter Krigen 1627—29. Derimod har de følgende Kongers Interesse og Støtte været saare ringe, saa at det traditionelle Synspunkt om Kongernes fortsatte Omsorg for Christian III's og Dronning Dorotheas Skole maa opgives.

Af Skolens private Velgørere maa særligt nævnes Søren Kjær og Caspar Markdaner. Søren Kjær er omtalt Side 7. Markdaner viste paa mange Maader, at Skolens Tarv laa ham paa Sinde. Det vil i en anden Sammenhæng blive paavist, at Skolen fik sin endelige Ordning i Tiaaret

1590—1600, og det maa anses for givet, at dette væsenligt skyldtes ham. Ikke blot havde han, som hans Anordning om Majfesten viser, et vaagent Øje med Skolens disciplinære Forhold, men han støttede den ogsaa materielt. I 1605 stiftede han sammen med Magistraten et Legat paa aarligt 10 Sletdaler til laveste Klasses Hører, »fordi det formærkes, at han skal have en saare ringe Løn, og en arbejder er dog sin Løn værd«. Ligeledes oprettede han et Legat paa 100 gode Daler, af hvis Renter fattige Skolebørn skulde forsynes med Klæder om Vinteren. I Drabssager ses han at have sørget for, at en Del af Bøderne tilfaldt Skolen. Til Indsamling af en Rejsepenge for en fattig Dimittend til Universitetet ordnede han Ombering af en Tavle i Kirken om Onsdagen.

VII.

En Skolemester i Kolding nævnes første Gang 1542, en fastlønnet Lærer første Gang i Kongebrev fra 1558, og Udtrykket »then Locate (d. v. s. Hører) af kolling« viser, at Skolen den Gang kun har haft en Hører. Efter 1558 og før 1572 er der blevet ansat een til, eftersom Kongebrevet 1572 nævner »the thuo hører wdj scholen«. I Kongebrevet 1580 tales der ligeledes om »tho hører«. En tredje Hører er altsaa tidligst ansat efter 1580. Af forskellige Meddelelser kan vi slutte, at Skolen har faaet sin endelige Ordning, medens Markdaner var Lensmand (1585—1617), nærmere bestemt i Tiaaret 1590—1600: Skolens nye Love 1593, Ansættelsen af en tredje Hører før 1593, Indrettelsen af en Rektorresidens 1598, de forholdsvis mange Studenter fra Kolding i disse Aar, der anføres i Kommunitetsmatriklen og Universitetsmatriklen. Sandsynligvis har Skolen fra ca. 1590 dimitteret til Universitetet, hvilket medførte den ovenfor omtalte Onsdagstavle.

VIII.

»Skolemesteren« eller efter 1600 »Rektor« var Skolens Leder og Mesterlektiens Klasselærer. Ved de største Skoler har han haft en Hjælper i Undervisningen og en Stedfortræder i Ledelsen, den saakaldte *Conrector*, Medrektor. Kolding Skole naaede aldrig saa vidt. Ifølge Kirkeordinansen skulde Skolemesteren ansættes af Superintendenten efter Forhandling med Sognepræsten og de øverste af Raadet (*summi consules*). Magistratens Deltagelse i Valget er — uvist naar — gaaget tabt før Udstedelsen af Danske Lov, hvis Paragraf II, 18, 2 lyder: »Skolemestrene sættes af Superintendenten, hvilke han med Sognepræsten haver overhørt og der»

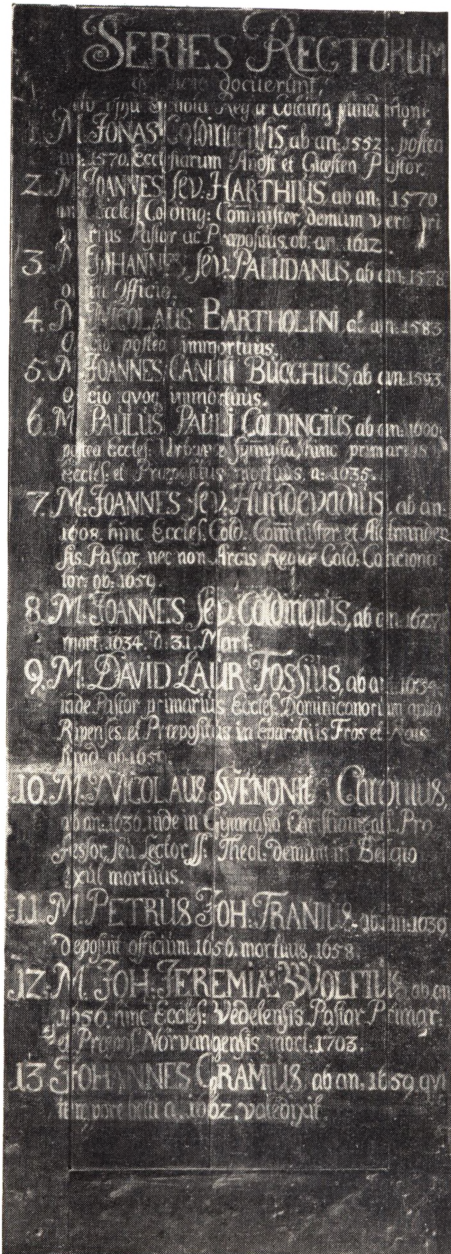
til dygtige be-
fundet«. Skole-
mesteren skul-
de foruden at le-
de Skolen præ-
dike i Kirken
hver Torsdag
og ved Aften-
sang paa alle
Festdagene, gaa
i Kor til Kirken
to Gange om
Dagen, lede
Sangopvartnin-
gen ved alle kir-
kelige Handlin-
ger, og ved for-
nemme Bryl-
lupper Aftenen
forud med Hø-
rerne og Discip-
lene synge og
musicere paa

Caspar Markdaner.

Gaderne foran Folks Døre. Skolemesteren var altsaa en Blanding af en »Skoleperson« og en »Kirkeperson« og indtog socialt og økonomisk en Stilling, der var lavere end Præsternes. Stillingen som Rektor var første Trin paa den gejstlige Embedsstige, hvorfor han hurtigst muligt søgte at komme bort fra sin Skolevirksomhed. Dette er Grunden til de mange Rektorer i Kolding lærde Skole i Tiden før 1725. Tallet har været mindst 30, af hvilke kun tre blev i Embedet 15 Aar eller derover. For de øvrige var den gennemsnitlige Embedstid fire Aar.

Ved Indvielsen i 1732 af den ny Bygning, der afløste Dronning Dorotheas Skolehus, anbragtes i Mesterlektionen to store Trætavler, som med forgyldte Bogstaver meddelte Navnene paa samtlige Rektorer siden Skolens Oprettelse. Af disse findes nu den første i Almenskolens Korridor, medens nuværende Tavle Nr. 2 synes at stamme fra 1834 som Erstatning for den oprindelige, der er gaaet til. Tavle Nr. 1 er Resultatet af Thuras historiske Studier. I min Bog om Dronning Dorotheas Skolehus Side 108—125 har jeg paavist, at Listen er i haabløs Uorden for Tiden 1542—1634, og først derefter paalidelig.

Thuras Rektortavle.

Den første Rektor, hvis Navn vi kender med Sikkerhed, er Søren Kneus, af den bekendte koldingensiske Præsteslægt Kneus. Han studerede 1567 i Wittenberg og døde 1571 som Rektor i Kolding. Hans bekendteste Efterfølgere før 1732 var Jonas Coldingensis, Niels Svendsen Chronik og Albert Thura.

Jonas Coldingensis, Jon Jensen Colding, hvem Thura urigtigt gør til Skolens første Rektor fra 1552—1570, har været Skolens Leder i nogle Aar inden for Seksåaret 1572—1578, sandsynligvis kun i Tiden 1576—78. I 1578 blev han udnævnt til Præst i Andst og Gjesten. Han synes at være død mellem 1608 og 1610 og ligger begravet i Andst Kirke, hvor hans Epitafium endnu findes. Han var Digter og Forfatter af den første trykte topografiske Danmarksbeskrivelse »*Daniæ Descriptio Nova*«, der paadrog ham en Anklage for Smædeskriveri mod Sverige og et Aars Suspension fra hans Embede.

Den betydeligste af Skolens Rektorer i det 17de Aarhundrede var Magister Niels Svendsen Chronik, 1628 Student fra Kolding Skole, Rektor 1636—1639. Senere blev han Lektor ved Gymnasiet i Kristiania, hvor han paa det voldsomste angreb Statskirkens Præster, som han kaldte »Belials Børn, Satans Apostle, skinhellige Hyklere, sladrende Papegøjer, antikristelige Lærere, Hunde der lade sig Munden stoppe med et Stykke

Kød«. I politisk Henseende var han yderlig radikal og udtalte i Anledning af den engelske Kong Karl I's Henrettelse 1649, at ingen Undersaat var

forpligtet til at vise Lydighed mod en ugudelig Øvrighed. Han blev afsat, og da han som Privatmand fortsatte sin agitatoriske Virksomhed, anklaget og sat i Fængsel paa Dragsholm. Efter at have siddet her i tre Aar, blev han løsladt af Svenskerne og flygtede til Holland. Hans Dødsaar kendes ikke. Det sidste, man hører om ham, er en Advarsel mod hans formæstelige Meninger i et af Københavns akademiske Senat i November 1659 udstedt Program.

Magister *Albert Thura*, født 1700, Rektor 31. Decbr. 1723—1. Marts 1726, dernæst til sin Død 1740 Præst i Lejrskov og Jordrup, var en alsidig begavet Mand, en flittig Digter, Litterat og Historiker, hvem vi skylder de fleste Meddelelser om Kolding Skoles Historie. Han indrettede en ny »Skolebog«, i hvilken han indførte Afskrifter af Kongebreve, Markdaners Majfestanordning, historiske Oplysninger, økonomiske Dokumenter, alle Begivenheder i sin egen Embedstid, fyldige Oversigter over Indtægter og Udgifter. I 1732 udgav han i Anledning af den ny Bygnings Indvielse sin »Lykønskningstale«, der indeholder til Dels de samme Oplysninger som »Skolebogen«. Desuden findes i Universitetsbiblioteket et pragtfuldt, stort Haandskrift »Valvæ Scholarum (d. v. s. Indblik i Skolerne) med Bidrag til mange danske Skolers Historie.

Vi har kun faa direkte Oplysninger om Thura som Skoleleder, men ved at supplere disse med Udtalelser i hans Digte kan vi danne os et ret fyldigt Billede af ham ogsaa i denne Henseende. Han forstod, naar det var nødvendigt, at varetage Skolens Tarv, ikke blot sit eget, men ogsaa Lærernes og Disciplenes. Han arbejdede med Held paa at samle et nyt Bibliotek, musiske Instrumenter og Sangbøger. Hans Protokol var i mønsterværdig Orden, og der er Grund til at antage, at han ogsaa paa andre Omraader har skabt Orden paa Skolen og gennemført en fast Disciplin. Han søgte at indskrænke de ældre Disciples Forsømmelser paa Grund af deres kirkelige Forretninger i de omliggende Sogne. Han har — og i denne Henseende var han forud for sin Tid — haft Forstaaelse af, at Disciplene foruden Arbejde ogsaa trængte til Frihed. Denne Tankegang kommer stærkt frem i et Digt med Overskriften: »Dend studerende Ungdom maa iblandt have nogen Liise og Frihed«:

Vær ikke suur og barsk, naar dine Børn vil spøge,
Og sin Fornøjelse med smukke Leege søge;
Dit Barn forundes maa iblandt en Tidsfordriv,
Thi det er Barnets Lyst og tidt hans halve Liv.

Hvo vilde aldtid see sin Søn at suure-mule,
Og sidde i sit Huus i Skole-tvang at skuule?

Hand bliver Folke-sky, om altid ved sin Bog
 Hand saa skal sidde hen i en foragtet Krog.

Men lad ham komme ud og stundom ibland andre
 Af sine Jevnlige til lystig Samling vandre,
 Det gjør ham munter strax og sætter Mood i Bryst,
 Hand siden faaer des meer til sin Studering Lyst.

At han ogsaa har anset det for nødvendigt til rette Tid at bruge Riset, ses af et andet Digt, i hvilket han priser Tugtelsens Betydning for Fremgang i Dyd. Gud tugter sine Børn, ikke i Vrede, men for at de kan vinde Livsens Krone:

Saa kys paa Herrens Haand, som af saa mildt et Hierte
 Vil lade Tugtens Riis dig her i Verden snerte;
 Thi muligt, om du ey fik snert af dette Riis,
 Du aldrig Arving blev til Himlens Paradiis.

Paa samme Maade søger »den ærlige Fader« — og man kan vel underforstaa »den ærlige Skolemester« — at opdrage en god Ungdom ved forstandig Anvendelse af Riset:

En ærlig Fader tidt sin Søn og Datter hevser (d. v. s. straffer),
 Og for Ulydighed med Riiset dennem revser;
 Men, hvorfor slaar hand dem? Og hvad skal Riiset til?
 Ved Riis og Revselse hand dem forbedre vil.

Men Thura er ogsaa klar over, at Tugtelse alene ikke er nok, og at man vel kan kue med Revselse og Ris, men ikke skabe en varig Forbedring med disse Midler, der ofte kun bidrager til at forhærde et trodsigt Sind:

Et trodsigt Skole-Barn faar dygtigt Skrup paa Trøje,
 Og dog ej mindste Taar han fælder af sit Øje,
 Mand ofte seer hans Haand og Hud saa haard af Bask,
 At siden agter Hand ej meer om Færle-Dask.

Skønt Thura kun ledede Skolen lidt over to Aar, og kun var 25 Aar gammel, lykkedes det ham at højne dens Anseelse i Byen og Omegnen, hvilket ses af det stigende Elevtal. Økonomiske Hensyn nødte ham til at opgive en Virksomhed, for hvilken han havde store Forudsætninger. Det var med Vemod han opgav en Stilling, der efter hans afsluttende Ord i »Skolebogen« havde givet ham Prøver paa Guds Naade og »Colding Indvaaneres Kjærlighed og Godhed«. Han glemte aldrig Kolding Skole. I 1730 skrev han til Majfesten sin smukke Foraarssang »Kom blankeste

Sol«. Kolding Skole glemte heller ikke Albert Thura. Det var en ærefuld Anerkendelse af hans Fortjenester, at han var en af Hovedtalerne ved den ny Bygnings Indvielse i 1732, og 200 Aar efter hans Død straalere nu hans Navn blandt Skolens bedste og betydeligste Ledere.

IX.

Hørerne var Klasselærere, idet hver Hører underviste i alle Fagene i sin Lektie. De ansattes af Rektor efter Forhandling med Sognepræsten. Senere gjorde Biskopperne deres Indflydelse gældende. I de større Skoler skulde de efter Skolereglementet af 1546 have Baccalaugraden, den laveste Universitetsgrad. Til 1600 var de ofte kun ældre Mesterlektianere.

Der lyder i alle officielle Skrivelser og i alle private Udtalelser en enstemmig Dom over Hørernes Uvidenhed, Uduelighed, Lastefuldhed og Brutalitet. I 1594 klager Christian IV over, at der ved Skolerne ansættes Personer, som er meget unge, ulærde, uforstandige og uduelige, beskikkede i Embedet formedelst Slægt, Byrd, Svogerskab, Vild (d. v. s. Gunst) og Venskab. Betegnende for den Foragt, der næredes for Hørerne, er det i over 200 Aar opretholdt Forbud mod Ægteskab.

Før 1725 kendes Navne paa ca. 80 Hørere ved Kolding Skole. Efter 1640 har 52 af disse i Skolens ældste Protokol aflagt deres latinske Embedsløfter. Kun faa har Baccalaugraden, og disse har næsten alle taget den efter Ansættelsen. De skiftede hurtigt. Fra 1640—1671 ansattes f. Eks. 25 i de tre Embeder. Af de 52 havde mindst 13 tidligere været Skolens Disciple. At Kolding Skoles Lærere omkring 1600 har været raa og drikfældige Slagsbrødre, ses af Skolens Love fra 1593. I disse fastsættes Bøder for de Hørere, der møder drukne i Skolen, i Kirken, til Fællesmaaltiderne, eller vækker offentlig Forargelse ved Sværgeren, Banden og Raaben, Spektakler og Slagsmaal paa aaben Gade. De trues med Bøder eller Afsked, hvis de uden Tilladelse rejser af By eller forsømmer Skolen halve og hele Dage, og der tilføjes, at det ikke skal gælde for Undskyldning, at de mod deres Vilje er holdt tilbage af Svirekammerater. I Skolens ældste Protokol findes en Afskrift af Christian V's Skrivelse 1694, i hvilken Kongen klager over Disciplenes »Uskikkelighed« i Landets Skoler. Den daarlige Disciplin siges i Skrivelsen at være en Følge af Lærernes Efterladenhed. Lærerne giver Disciplene et slet Eksempel ved deres eget »disolute« Væsen, hvorfor Kongen truer dem med Afsked.

»Jeg har altid observeret«, skriver Biskop Hersleb i de Forhandlinger, der gik forud for Loven af 1739, »at Hørernes Giftermaal er Skolen skadelig og volder, at der af Disciplene maa bæres noget til Huset....

Endogsaa gode *Subjecta* ere ved lang Høretjeneste blevne modløse, nedslagne, udskejende, morose og tyranniske.« Biskoppens Dom samler i en Sum de enstemmige Domme siden 1537. Det er let nok at finde Grundene til, at Danmarks Lærerstand i over 200 Aar var saa tarvelig og saa uskikket til sin Gerning. Træls og opslidende Arbejde, ussel Løn, uhyggelige Boligforhold, intet Hjem, intet Haab om en lysere Fremtid var Hørernes Livslod, hvis de ikke i Tide slap ud af Trædemøllen. Luvslidte, forhutlede, ringeagtede af deres Foresatte, henviste til udannet Omgang, maatte de søge Trøst i Spiritus og andre grove Nydelser, og, da deres Arbejde var dem en daglig Lidelse og Plage, skaffe deres Bitterhed og Arrigskab Udløb ved Mishandling af Disciplene, der i lige Grad frygtede og hadede dem.

X.

Det mærkeligste Produkt af de Faktorer, der ved Aar 1600 gav Skolen Form og Indhold, var ikke Skolemesteren, ikke Hørerens, men Mesterlektioneren, Løbedegnen, Davidicus, Diskanten.

Som Mesterlektioner havde han været Discipel i Skolen undertiden i 20 Aar, siddet i Mesterlektionen 5, 9, 11 eller 12 Aar, hvis han da ikke blev siddende eller staaende udenfor Nummer til sin Død for at bevare sit Degnekald og skaffe sig en Biindtægt som Hører i Sinkelektionen. Der er Eksempler paa, at Mesterlektionere har været gift — der var ganske vist Forbud mod Høreres Ægteskab, men ikke mod Disciples — saa at Fader og Søn gik i samme Skole. Det vidunderligste Tilfælde er Rasmus Hansen, Nykøbing F. i det 17de Aarhundrede, livsvarig Mesterlektioner, to Gange gift, samtidig Hører, Klokker og Bedemand. Som Løbedegn var Mesterlektioneren Landsbypræstens kirkelige Medhjælper og højre Haand, underviste een Gang om Ugen Landsbyens Ungdom i Fadervor og Trosbekendelsen, prædikede i Vakancer i de omliggende Kirker og regelmæssigt i Hospitalskirken, deltog i Bøndernes Gilder og benyttede sit kirkelige Embede til at forsømme Skolen i Dage, Uger og Maaneder, »idet han føg fra det ene Herred til det andet«. Som Davidsdegn (*Davidicus*) eller »Diskant« var han Medlem af et privilegeret Sangerlav, der ledede Sangen i Kirken, ved Skolens Tiggertog og de fornemme Folks Gildelag. »Løse Fugle, der gøglede og gav hele Forestillinger, saa Spindesiden rødmede og Mændene var bristefærdige af Latter. Et underligt Folkefærd var dette Sangerkor. Ufatteligt for Nutiden, men vokset ud af stærke Mod sætninger, Skoledrenge med Fuldskæg, i Munkekappe med Hætte og Svans, men adrætte i de lappede Hoser, kirkelige Sangere med en Uges opsparet Hunger og Plads i Kappens For til hvad der kunde knibes for

hele den næste, Himmelhunde og dog fromme Guds Mænd, der sang utugtige Viser, paa det at unge Folk maatte fange Lyst til den Gud velbehagelige Ægtestand« (Troels Lund). Det var en farlig Ungdomsskare, der maatte aves med de haardeste Midler. Datidens raa og barbariske Skoledisciplin havde Mesterlektianernes Bøllethed som en af sine Forudsætninger. At Racen var livskraftig, ses af, at det endnu i Skoleloven 1739 er nødvendigt at fastsætte strenge Straffe for de Disciple, »som findes hengivne til Drik, Dobbelt, Slagsmaal, Banden, Lyven, Guds Ords Foragt, Gudstjenestens Forsømmelse og andre *skammelige Laster*«.

Mesterlektianeren har endnu ikke fundet sin Digter i moderne dansk Litteratur. Hidtil haves kun een poetisk Skildring, et Digt fra 1597, ret diskret i Tonen:

Nu er der allevegne i Skole
Grothanser, som kunne drikke og bole,
Og bruge sig med Lystighed fri,
Med Piber, Trommer og Symphonie,
Positive og andet lystigt Spil:
Meest tage de sig saadant til.
De tør vel stundom i otte Dage
Ikke en Bog i Haanden tage,
Hos godt Øl og hos unge Qvinde
Der lade de dem meest finde.

XI.

Og dog var Mesterlektianeren i een Henseende bedre stillet end de stakkels Peblinge i de lavere Lektier. Mesterlektianeren sultede sjældnere. Han havde ofte sit Degnekald, eller sin Frikost, undertiden begge Dele, eller kunde falde tilbage paa sin Profession som Spillemand og Lejesanger. Peblingerne kunde ikke ernære sig selv.

Alle Beretninger viser, at der var mange Disciple i de latinske Skoler omkring 1600. De kom ikke blot fra de velhavende Hjem, men ogsaa fra de fattige, ikke blot fra selve Byen, men ogsaa fra Oplandet. »Haffue i icke at føde eders Børn med«, siger Palladius, »lader dem icke derfor bliffue fra skolen, lader dem føde sig selff, i saa aldrig nogen pebling sulte i hiell . . . Vi komme letter ad vor føde den thid vi ginge och tyggede (d. v. s. tiggede) vor brød for gode dannemends dørre, end vi giøre paa denne dag.« At Forældrene var lydøre overfor Opfordringer af den Art, ses af Beretningerne om de latinske Skolers Elevtal i det 16de Aarhundrede. De var forbløffende store: 900 i Roskilde, 700 i Ribe, ca. 100 i smaa Byer som Nyborg, Kerteminde, Assens, Faaborg, Nakskov, Bogense.

En Sandsynlighedsberegning paa Grundlag af Ølrationeringen ved Majfesten viser, at Tallet i Kolding har oversteget 100.

Adskillige Beretninger viser, at de indvandrede var i Flertal. Disses Lod har været sørgeligst. De fattige Peblinge fra Byen havde dog et Hjem, de indvandrede har ført en usigelig trist og glædeløs Tilværelse. Deres Stilling har været værre end et Vaisenhusbarns i det 18de Aarhundrede. Intet Hjem eller et uhyggeligt Hjem uden Tilsyn, hvad enten de for en ringe Betaling eller af Barmhjertighed fik Ophold i en jævn Borgers Hus. Maaske Genstand for Medlidenhed, aldrig for Agtelse, hundset som et Almissem, Tyendets Tjener, sin Husværts Opvarter til Løn for Tag over Hovedet og Ophold, et Loftskammer uden Varme og Naadsensbrød ved Bordet, naar de andre havde spist sig mætte. I Skolen Mesterlektianernes Tjener og Rendedreng, Tjener og Slave under sin Lektiehører, for hvem han maatte børste Klæder og Støvler, hente Vand, løbe Byærinder, save Brænde, gøre Ild i hans Kammer. Endelig sin egen Tjener, da han selv maatte rede sin Seng, selv holde Loftskammeret rent, selv lappe sine fattige Klæder. Hans Dagligdragt var Vadmelstøj, Skindstrømper og Træsko, oftest utilstrækkelig mod Slud og Kulde. Usle Boligforhold, usund Levevis og Urenlighed avlede en Mængde Sygdomme, Utøj, Fnat og andet Udslet paa Kroppen og i Haaret. Naar epidemiske Sygdomme hjemsøgte Byen, døde Børn i Snesevis. Ingen tilsaa dem. Ingen skærmede dem mod Overlast. De havde ingen at ty til, naar de var i Nød. Hvis deres Hjem laa fjernt, kunde der gaa Aar, uden at de saa deres Forældre. Der var ikke noget der hed Sommerferie, og de var altid, baade Søgnedag og Søndag, optagne af Skolearbejde og Kirketjeneste, ved de store Højtider af Tiggertogene.

Klokken 5½ Morgen maatte Peblingen møde paa Skolen, hvor Dagen gik med latinske Remser, Prygl og Korsang, behageligt afbrudt af den kirkelige Sangopvarthning med Udsigt til et Maaltid Mad. Aftenen tilbragtes i Angst og Bæven, i Forudfølelse af Morgendagens Hug, med Udenadslæren af Gloser og Remser, hvis Mening han ikke engang forstod. Han frøs og han sultede. Sent i Seng og tidligt op, om Vinteren i Mulm og Mørke, af Sted gennem de plørede Gader til en ny Dag lige saa uhyggelig som den forrige. I et Digt fra det 17de Aarhundrede klager »Peblingen« sin Nød i følgende Ord:

Hvad jeg haver haft stor Fattigdom,
Siden jeg først af Ungdom kom!
Et ret godt Maaltid jeg aldrig fik,
Siden jeg først til Skolen gik,
Men Hunger og Tørst med Kuld og Frost
Det haver været min eneste Kost.

De fattigste led ikke blot Fattigbarnets Nød. De maatte ogsaa bære Fattigbarnets Stempel. Naar Skolen efter Majtoget var til Gilde, var de ikke værdige til at komme ind i Huset. De havde at blive ude i Gaarden med deres Stykke Flæsk, en Skive Rugbrød og Skillingsøl, medens deres bedre stillede Kammerater bænkedes inde i Stuerne om lærere Sæger. Deres Fattigdom fik et nyt Stempel paa Thurs Tid, da de før Majfesten maatte feje i og udenfor Skolen for en Betaling af 4—6 Skilling.

XII.

Kirkeordinansen af 1537 giver indgaaende Regler for Undervisningen. ABCD Børnene i første Lektie skal lære at læse af de Bøger, som med ABCD indeholder *Pater noster* (Fadervor), *Credo* (Trosbekendelsen), de 10 Budord, Daabens og Nadverens Ord, »med andre saadanne børnebøner, og om Aftenen gaa hjem med to Gloser.« I anden Lektie Melanchtons latinske Grammatik og Erasmus' Samtaler, samtidig flittigt øves, »at de altid tale Latine, skrive ret (d. v. s. Latin), og lære at tyde ret konstelig«, og »tage med hjem et *Proverbium* (Ordsprog) og sige det igen om Morgen«. I de højere Lektier stigende Krav, Udenadslæren af latinske Forfattere, skrive latinske Breve og tage med hjem om Aftenen »to Vers, som have en skøn Forstand om gode Sæder«. Det fastslaas som en Hovedregel, at de to Morgentimer fra 6—8 — Skolen begyndte regelmæssig Kl. 6 og sluttede Kl. 5 — skal bruges til Grammatik. Altsaa latinsk Grammatik for Grammatikens Skyld efter en *Grammatica Latina* skrevet paa Latin, lært udenad paa Latin. »De kunde alle«, siger Biskop Jersin, der gik i Skole omkring 1600, »remse som Papegøjer, men naar de skulde anvende Reglerne, var de stumme som Fisk«. Som en Forberedelse til Gudstjenesten i Kirken om Søndagen skulde Lørdag anvendes til religiøs Læsning, Katekismus, Davids Salmer, Salomons Ordsprog, alt paa Latin. Der spores i det 17de Aarhundrede svage Tilløb til Reformer, Krav om Gennemgang paa Dansk af Luthers Katekismus i laveste Lektie, Krav om dansk Forklaring af den latinske Grammatik, Regning og Begyndelsesgrundene i Geometri. Det meste blev paa Papiret. I sin Universitetskantate fra 1879 skildrer Drachmann den protestantiske Kirkeskoles Tugt og Undervisning saaledes:

Mensa est rotunda (d. v. s. Bordet er rundt),
rotunda mensa est;
pryglet blir Latinen ind
og skrevet og læst.
Peblinger med Skæg om Hagen,

Remser, Korsang hele Dagen.
Kirken svinger Tugtens Ris,
Præceptores ligervis, —
mensa est rotunda,
rotunda mensa est!

Kun i store Træk kan der gives et Billede af en Undervisningstime ved Aar 1600. Navnlig vil det være umuligt at forestille sig alt det Snavs, der mødte Øjet, og al den Stank, der fyldte Næsen. Et stort urent Rum med lerstampet Gulv, Bænke og Borde af raat høvlede Brædder i Lokaleets fire Hjørner, eller kun tre, naar der var indrettet en særlig Mesterlektie. Paa Bænkene, undertiden paa Gulvet, en Flok Disciple paa 6—20 Aar og derover, ikke meget renligt klædte, med Hue eller Hætte over det ofte ukæmmede Haar, der tit vrimlede. Sparsomt Lys falder ind i Lokalet gennem de grøntfarvede, støvede Smaaruder. Rummet genlyder af øredøvende Støj og Spektakel, fire eller tre Drenges Raaben, der, for at høres, skriger af fuld Hals, fire Læreres dundrende Røster, idet de eksaminerer hver sin Klasse, henholdsvis i latinske Gloser, Luthers Katekismus, Erasmus' Samtaler, Cicero eller Vergil. Akkompagnement til Undervisningen af latinske Skældsord og Haandtager med Risets tykke Ende, efterfulgt af Drengenes Graad og Hysten. Med eet standser baade Undervisningen og Spektaklet ved Lyden af otte drønende Klokkeslag fra den ligeoverfor liggende Kirke. Ved det sidste Slag træder en Pebling frem og raaber som en Vægter: *Hora octava. Deus adsit nobis sua gratia*: Klokken er otte. Gud staa os i Naade bi. Hvorefter de øverste Lektier »gaar i Kor« for at lovprise Herren med latinske Hymner.

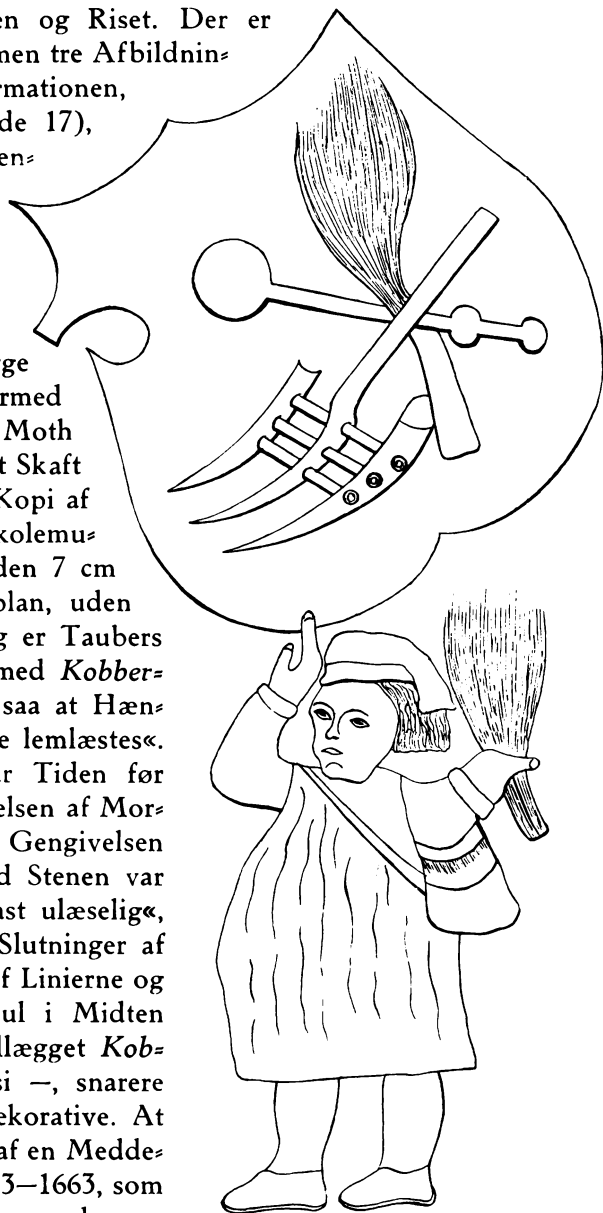
XIII.

Skoletugten var brutal og bøddelagtig. Paa Reformationens Tid havde Christian Pedersen klaget over »de uformumstige Skolemestre og Hørere, der flængte, slede, hudstrøge og sloge de fattige Børn, Peblinger og Degne, saa Blodet løb dem ned i deres Hoser ad Ryggen for et Ords Skyld, som de fore vild udi«. Forgæves havde Christian II søgt at mildne Skoletugten. Reformationen bragte ingen Forbedring. Til Slutningen af det 18de Aarhundrede fortsattes den systematiske Mishandling, saa at der lige til 1800 kan anføres Skildringer, der staar Maal med Christian Pedersens.

Skolelovene var i sig selv haarde og brutale, selv om der i nogle advarselsmod overdreven Mishandling. I Praksis blev Skoletugten endnu haardere og brutalere, fordi Straffens Størrelse, særligt Antallet af Risslag, var overladt til Høernes Vilkaarlighed.

Prygleredskaberne var Ferlen og Riset. Der er ikke bevaret nogen dansk Ferle, men tre Afbildninger, alle fra Tiden omkring Reformationen, Kalkmaleriet i Tudse Kirke (Side 17), Morten Børups Gravsten i en Gengivelse fra ca. 1730, og et Billede af Morten Børup med hans Attributer — Greben, Ferlen og Riset — paa en nu forsvunden Kirkestol fra Tunø Kirke. Kalkmaleriet og Tunøbilledet viser begge en rund Plade paa en Stok. Hermed stemmer baade Beskrivelsen hos Moth ca. 1700 (»En Brikke med et langt Skaft til at give Haandtager«) og en Kopi af en skaansk Ferle i det danske Skolemuseum (Skaftet 38 cm langt, Pladen 7 cm i Diameter, 2 cm tyk, ganske plan, uden Hul i Midten). Ret usandsynlig er Taubers Beskrivelse fra 1817 »beslaaet med Kobbersøm og med et Hul i Midten, saa at Hænder og Rygstykker sikrere kunde lemlæstes«. Taubers Meddelelse, der angaar Tiden før 1546, støtter sig alene til Gengivelsen af Morten Børups Gravsten. Men da Gengivelsen er fra ca. 1730, paa hvilken Tid Stenen var »meget fordærvet og Skriften fast ulæselig«, kan man ikke drage for store Slutninger af Tegningen. Taubers Forklaring af Linierne og Slyngningerne som Søm og Hul i Midten virker ikke overbevisende — Tillægget Kobber viser Taubers livlige Fantasi —, snarere kunde man anse dem for rent dekorative. At Ferlen blev brugt dekorativt ses af en Meddelelse om en Rektor i Odense 1653—1663, som efter sin Afgang havde en Ferle hængende over sit Bord til Minde om sin tidligere Virksomhed.

Slag med Ferlen tildeltes i den flade Haand eller paa den blottede Ryg, højst fire, oftest kun eet Slag, men selv eet Slag med et saadant Redskab kunde være farligt for Liv og Helbred. Ferlens Brug søgtes baade

Træskærerarbejde paa en Stol
fra Tunø Kirke.

før og efter Reformationen indskrænket og forbeholdt Rektor. Den senere Lovbestemmelse findes i Danske Lov II, 18, 12: »Færler maa de ey bruge i Skolerne, at lemlæste Børn med. Dog maa de vel have Færler, om nogle store Rebeller sætte sig op imod dennem«. Efter 1700 nævnes Fer-

Morten Børups Gravsten.

len sjældent i Skoleberetninger. At den har været brugt i Kolding til ca. 1800, ses af en Meddelelse hos Fyhn i hans Omtale af Thomasfesten (21. December) i Byens danske Skoler. Han fortæller, at Drengene denne Dag fik Lov at brænde »Skolernes gamle forslidte Ferle, uden at tænke paa, at de derved selv havde foranstaltet Anskaffelsen af en anden ny og kraftigere, som enten laa paa Skolemesterens Stol eller pegede hen ad Skolebordene til Skræk og Advarsel, naar de, i det nye Aar, samledes igen under den alvorlige Tugt«. Naar Ferlen kunde blive forslidt i Løbet af eet Aar, maa den være brugt baade tit og kraftigt. Da den ellers kun omtales ved Lærdskolerne, og da det i alle andre Beretninger om Thomasdagen i de danske Skoler siges, at Børnene brændte *Riset* eller *Tampen*, foreligger der maaske her ved Huskommelsesforskydning et Minde fra Fyhns senere Discipeltid i Lærdskolen. Denne Formodning bestyrkes ved Danske Lovs Forbud mod Ferler, med mindre »nogle store Rebeller ville sætte sig op imod dennem«. Man kan vanskeligt tænke sig, at der i den danske Skole, der havde Børnene til 14 Aar, har været »store Rebeller«, endnu vanskeligere, at Ferlen kunde blive forslidt paa eet Aar. Begge Vanskeligheder bortfalder, naar man flytter Fyhns Ferle over i Lærdskolen.

Ferlen var Rektors Værdighedstegn, hans Scepter, Kommandostav og Prygleredskab. Den har kun været brugt for de groveste Forseelser, mens Rektor til daglig har nøjedes med *Riset*. Paa Kalkmaleriet ses derfor Skolemesteren med en Ferle i den ene Haand og et Ris i den anden, ligesom baade Ris og Ferle hører til Morten Børups Attributer paa de to andre Afbildninger. *Riset* var Symbolet paa Høernes Magt og Myndighed, og det var i lange Tider Skik, at en Hører ved sin Indsættelse i Embedet højtideligt fik overleveret et Ris som sit *Sceptrum Scholasticum*.

Riset blev hurtigt oplidt, saa at der stadig maatte sørges for ny For-

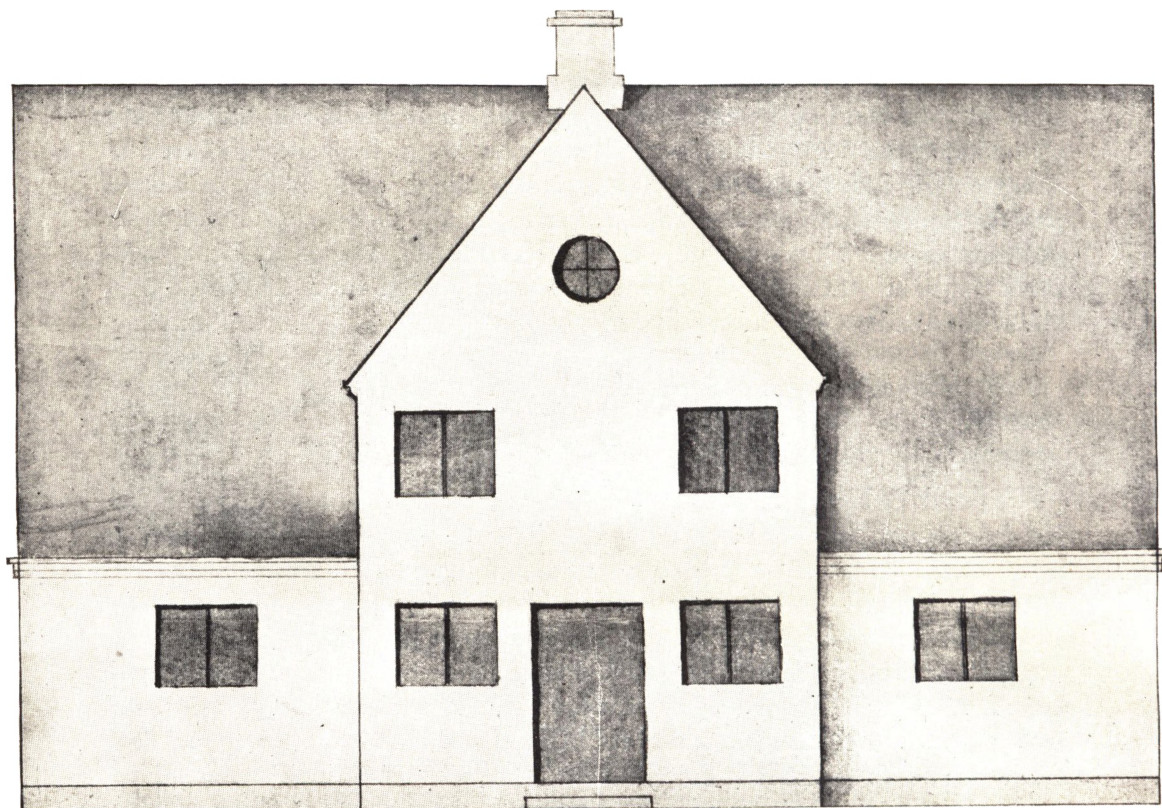

syning. Dette Hverv paahvilede i nogle Skoler udvalgte Disciple, der hver Lørdag Eftermiddag i den nærmeste Skov maatte hente Materiale til de nye Ris. Det approberede og autoriserede Ris skulde efter en Meddelelse være tre Fod langt og bestaa af syv Riskviste, der korsvis blev stukket ind i en Vidjekrans for at danne en Klump eller Skaft, hvorefter Kvistene ni Tommer fra den tynde Ende blev sammenbundne med en Snor. Risene paa de tre Afbildninger ser mindre kunstige ud. Sikkert har Riset voldt nok saa mange Ulykker som Ferlen, fordi det brugtes altid og af alle, fordi Slagenes Antal var efter Forgodtbefindende, og fordi der ogsaa blev slaet med den tykke Ende.

XIV.

Efterat Dronning Dorotheas Skolehus var blevet forladt 6. Juni 1725, laa Bygningen ubenyttet hen i tre Aar, i hvilke Aar den forfaldt mere og mere. Efter mange Overvejelser og Forhandlinger og frugtesløse Henvendelser til Kongen om Hjælp, tog man i 1728 den dristige Beslutning at opbygge Skolen »paa Credit og paa Guds Forsyn og Naade«, og da Bygningen var rejst og man ikke havde Penge til at betale med, klarede man sig med et Laan. Regnskabsekstrakten i Skolens Arkiv opgør den samlede Byggesum til 650 Rdl. 3 Mark. Det siges, at Bygningen nu er »udi fuldkommen Stand af ny fra Grunden oprettet, saa trofast baade af tilstrækkelig Grundvold under og Muur over Horisonten, som tillige sckickelig og beqvemb af fornøden Forstue, Skoele (d. v. s. Fælleslokale til de tre laveste Lektier) og Mester Lectie med sine afdelinger for nedden, item forstue og behøvende Logementer, 3de Stuer, 3de Kamre med anden Lejlighed for Skoelens 3de Hørere at Logere ovenpaa«. Den ny Skole blev højtideligt indviet den 26. Marts 1732. I Anledning af Højtideligheden udgav Thura et Festskrift, i hvilket han kalder den ny Bygning »en af de smukkeste og nætteste Skoler i det heele Danske Kongerige« og priser den i en LykønskningsAria:

Du nyligen bygde og deylige Skole
 Vi ønske dig tusindfold Lykke og Got!
 Ah! Gid Du, med *Cathedra*, Benke og Stole,
 Maa blive velsigned fra Himmelens Slot!
 Gud give, du maa staa,
 Gud give, du maa staa,
 Til Colding med Verden selv skal forgaa!
 Til Colding med Verden selv skal forgaa!

Kolding lærde Skole 1729—1816.

Adskillig anderledes lyder Laurids Engelstofts Beskrivelse i 1807: »En ussel Bygning, som har i nederste Etage to slette Læseværelser med Stengulv og uden Kakkellovne, ovenpaa nogle Huller med samme Slags Gulv, egentlig bestemte til Høreværelser, men brugte til Undervisning om Vinsteren, fordi de ere forsynede med Kakkellovne«.

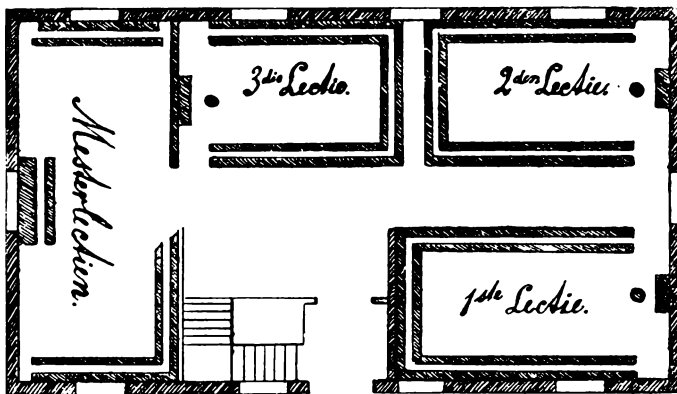
Det var en rød Murstensbygning, af Flensborgersten, 22 Alen 20 Tommer lang, 13 Alen bred, i udvendigt Maal, med alentykke Mure og endnu bredere Kampestens Grund. Stueetagens Bredsider havde hver fire blyindfattede Vinduer, Smalsiderne eet Vindue. Indgangsdøren var midt paa Bygningen, ud mod Kirkegaarden; over Indgangsdøren var anbragt den endnu bevarede Stenplade med Billedet af den laurkronede Mø. Bygningen var ikke ved Fortov eller paa anden Maade adskilt fra Kirkegaardens Grund.

Øverste Etage var en Dobbeltkvist med to smaa Vinduer ud mod

Kirkegaarden og to ud mod Skolens Have. Havens ene Halvdel var Rektor's, den anden Halvdel var delt mellem de tre Hørere. Disse havde hver i Kvistetagen et Læseværelse med Kakkellovn og et lille Sovekammer.

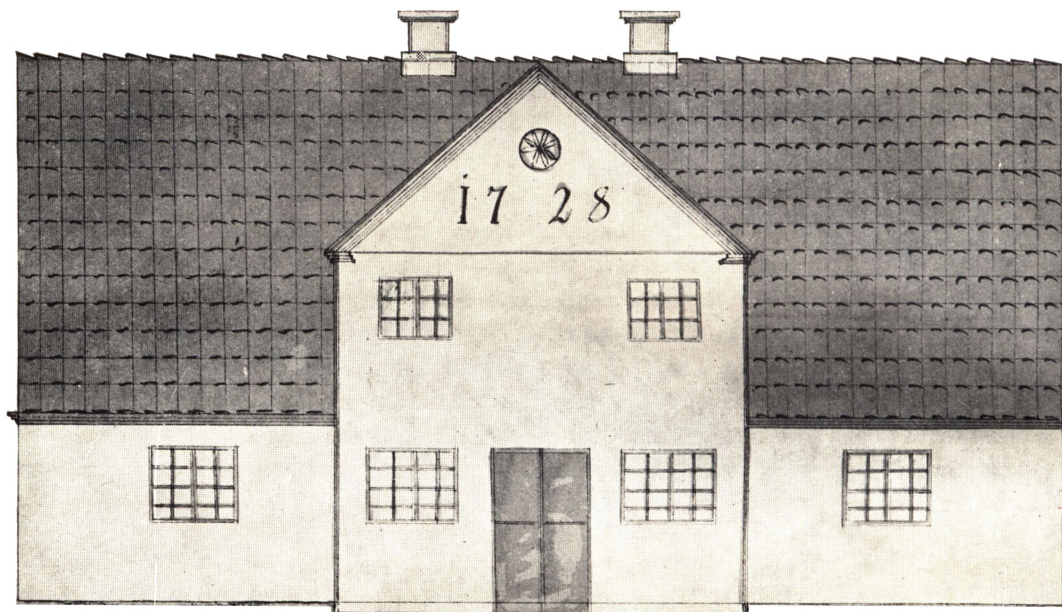
Bygningens Højde fra Grund til Mønning har været ca. 11½ Alen, Stueetagens Højde fra Gulv til Loft ca. 4¼ Alen, Kvistetagens ca. 3¾ Alen.

Fyhns Tegning viser, at Mesterlektionen har været ca. 11 Alen lang og 5 Alen bred, de tre nederste »Lectier« i »Skøelens« Fælleslokale har hver maattet nøjes med en Grundflade paa ca. 4 Gange 7 Alen. De skraverede Linier er ikke Skillerum, den ydre angiver Bænkerækken, den indre de foranstaaende Borde. De rygløse Bænke og Bordene var kun Planker, med Pæle fastgjorte i det røde Murstensgulv. I de tre Høreres Lektier er paa Smalsiden vist Pladsen for deres »Kateder«, en simpel, grønmalet Træbænk med Rygstød, fastgjort til Væggen, med et foranstaaende rundt Bord. Pragtfuldt var derimod Katedret i Mesterlektionen, skænket i 1712 af Prinsesse Sophia Hedevig. Katedret, der endnu brugtes i Fyhns Tid, beskrives saaledes: Det havde i tre Afdelinger sindbilledlige Malerier i Oliefarve. I midterste Afdeling sad en Lærer med sine Disciple under en tændt Lysekroner, med Overskriften: *His sufficit omnibus una*: (∩: Eet Lys er nok til alle disse). I Afdelingen til højre var afbildet en Puster, blæsende paa et brændende Hjerter, der laa paa en opslaaet Bog, i hvilken var skrevet: *Animi nutrices libri* (∩: Bøger er Sjælens Fostermodre), og over Maleriet: *Crescant, des Iova, favillae* (∩: Giv, Jupiters Datter, at Gløderne maa vokse). I Afdelingen til venstre saas en Verdenskugle og en til en Søjle bundet væglig Hest, der trues med en fra Skyerne fremkommende Svøbe. Overskriften var: *En vindex, ergo cavete* (∩: Se Tugteren, tag Eder altsaa i Agt). Over Katedret hvævede sig en Himmel, paa hvilken Minerva og Muserne var afbildede, med en Indskrift, der priste den naadige Giverinde som en »sand Pallas«. Da Iova, Minerva og Pallas Athene betegner samme Person, er det en nær-

Fyhns Tegning af Skolens »Lectier«

∩: Se Tugteren, tag Eder altsaa i Agt). Over Katedret hvævede sig en Himmel, paa hvilken Minerva og Muserne var afbildede, med en Indskrift, der priste den naadige Giverinde som en »sand Pallas«. Da Iova, Minerva og Pallas Athene betegner samme Person, er det en nær-

Kolding lærde Skole 1816 - 1844.

liggende Formodning, at Minerva har været fremstillet med Sophia Hedevigs Træk. Katedret omtales ikke efter Taubers Tid (1818—1822).

XV.

Skønt »Placat af 22. Marts«, der forberedte Skoleloven af 1809, krævede mindst fire fuldstændigt adskilte og vel opvarmede Klasser, blev Kolding lærde Skole først restaureret i 1816. Ombygningen, som kostede 3070 Rdl., bestod væsenligt i Indrettelsen af adskilte Klasseværelser med Kakkelovne, Opførelsen af to Skorstene, Bræddegulv i Klasseværelserne, Højnelse af Gulvet, der tidligere laa i Plan med Kirkegaarden, større Vinduer og brolagt Fortov om hele Bygningen. Trods Direktionens Krav om tre Klasser i Stuen og et lyst og rummeligt Klasseværelse i Kvistetagen blev Resultatet, at Overlærer Ploug fik overladt hele Kvisten som Fribolig, idet Direktionen til sidst gik ind paa Forstanderskabets Forslag om at skaffe de fire krævede Læseværelser ved at dele det nordre Sideværelse ved en Væg fra A til B (Tegning Side 40). Ordningen var utilfredsstillende, og i 1823 lod Rektor Fibiger »med de andre Forstanderes Samtykke« Skillevæggen nedbryde, en egenmægtig Handling, som han i et Brev til Direktionen søger at forsvare med, at der ikke i de to Smaaklasser

var Plads til Bænkene, og at »Luften i enhver Aarstid maatte være for-
dærvet«, en Paastand, hvis Rigtighed sikkert er ubestridelig. Ligeledes
modsatte han sig energisk Tanken om i Kvistetagen at indrette en fjerde
Klasse, thi »selv om de lave og usle Værelser, som Adjunkt Ploug beboer
i Skolebygningens Kvist, kunne med et Par Dalers Bekostning indrettes
til Læseværelse, saa maatte Disciplene kvæles af Sommerhede og Kakkel-
ovnsvarme der, hvor man næsten kan støde Panden mod Bjælkerne«. I
Aarene 1823 til 1837 havde Skolen derfor kun tre Klasseværelser til fire
Klasser. Efter Plougs Død i 1837 blev et fjerde indrettet i Kvistetagen.
Om Klasseværelsernes tarvelige Tilstand foreligger to Udtalelser. Rektor
Grønlund (1833—1844) skriver 1834: »Jeg har i Vinter maattet læse for
15 Disciple i et lille indknebet Værelse med Vægge, der er saaledes gen-
nemtrukne af Regnen, at de endnu staa indvendigt ganske vaade. Hver
Gang det regner, maa vi sætte Truge i Vinduerne og flytte Bordene, som
vi bedst kunne, uden dog ganske at kunne retirere. Enkelte af Disciplene
havde begyndt at faa daarlige Øjne, og een, der skal dimitteres i Aar, er
halvblind, sandsynligvis som Følge af den bestandige Fugtighed, hvor-
med vi plages«. Skildringen støttes af en Udtalelse af Justitsraad Saxild,
at Undervisningen fandt Sted »i et Lokale, hvis Rædselsfuldhed man
næppe kan tænke sig«.

Inventarets Tilstand svarer ganske til Lokalernes. Fra 1808 haves en
Inventarliste, der minder om Fortegnelsen over Kistens Indhold i »Kær-
lighed uden Strømper«:

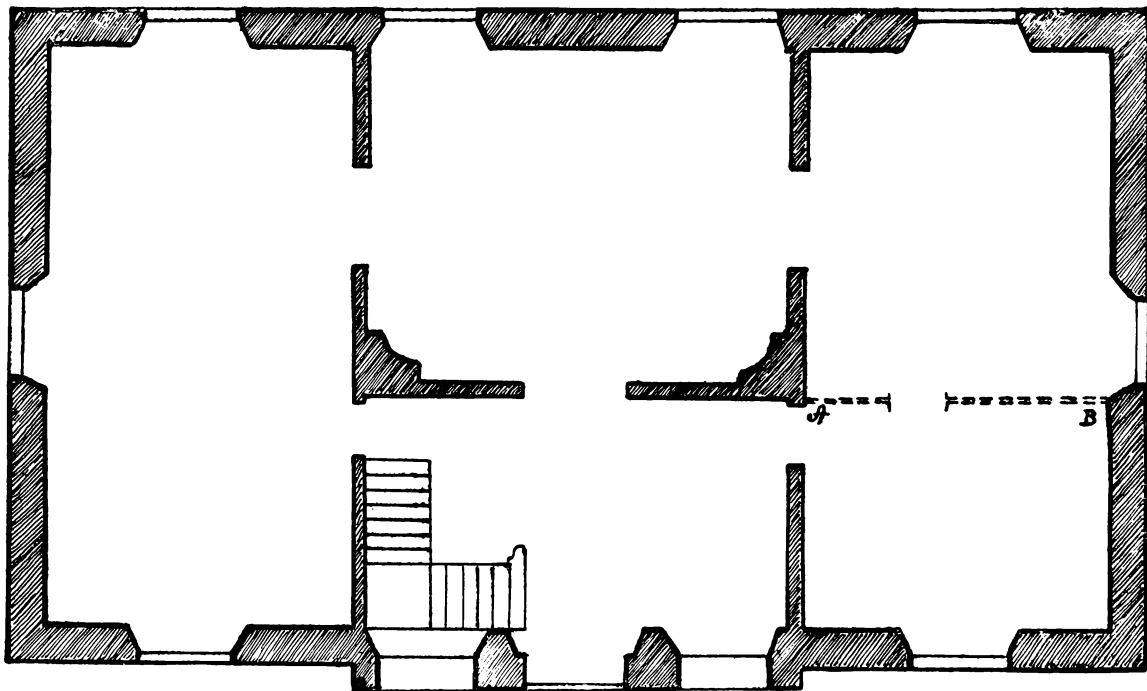
En Syenaal uden Øje,

— — —

En Daase uden Laag.

Her nogle af Posterne:

- 3) Paa Gangen lige for det mellemste af Kvistværelserne ovenpaa et
Skab med Laas og Nøgler til at gemme Skolens Bøger i. Dette har
i mange Aar af flere Aarsager ej kunnet nyttes til Brug.
- 5) Et sortmalet Bræt eller Tavle til Brug ved den matematiske Un-
dervisning. Anm. Er nu uskikket til Hensigten.
- 7) To Globi. Anm. Ved lang Brug meget beskadigede.
- 16) En stor Bøsse uden Laas, hvori nedlagdes Skolens Tavlepenge.
- 17) To mindre dito, hvori indsamledes kvartaliter Penge ved fattige
Discipler af Byens Indvaanere.
Anm. Den ene af disse Bøsser ganske fordærvet.
- 19) Et jernbundet Skrin med tre Laase og Nøgler, som staar paa
Colding Raadhus (bl. a. brugt som Arkivskab). En Bemærkning
fra 1811 oplyser, at der »deri for nærværende Tid intet fandtes«.

Klasseværelser i Stuen 1816-1844.

Inventarlisten har ingen Oplysninger om Borde og Bænke. At det i saa Henseende har været mere end frygteligt, fremgaar af en Klage i 1810 fra Skolens Adjunker over Inventarets Brøstfældighed »og Mangel paa Stole i Læseværelserne«. Da der i Klasserne var Bænke, betyder »Læseværelserne« her Adjunkternes private Værelser paa Kvisten, der brugtes til Undervisning om Vinteren. At der endnu ikke i 1814 er anskaffet nyt Inventar, ses af, at Direktionen i dette Aar opfordrer Forstanderskabet til ved en offentlig Subskription at skaffe Penge til »nye Borde, Bænke, en sort Tavle, og et Kateder med Laas og Nøgle for hver Lærer i alle Klasserne«. Forsøget mislykkedes. Endelig i 1818 fik Tauber bevilget 121 Rdl. Courant til Borde, Bænke, Katedre, »en dobbelt Nodestol, flere Knage-træer til Hatte og en Stol ved hvert Kateder«. Da der derefter i 25 Aar saa at sige intet ofredes paa Inventarets Vedligeholdelse og Fornyelse, underer man sig ikke over, at Ingerslev i 1844 skriver til Direktionen, at »de Omgivelser, hvorunder der undervises, er smaalige, smudsige og uhyggelige«, og at Inventaret er i en saadan Tilstand, »at han kun med Modbydelighed kan benytte samme«.

Til Bestridelse af Udgifter til Lys og Brændsel blev der afkrævet For-

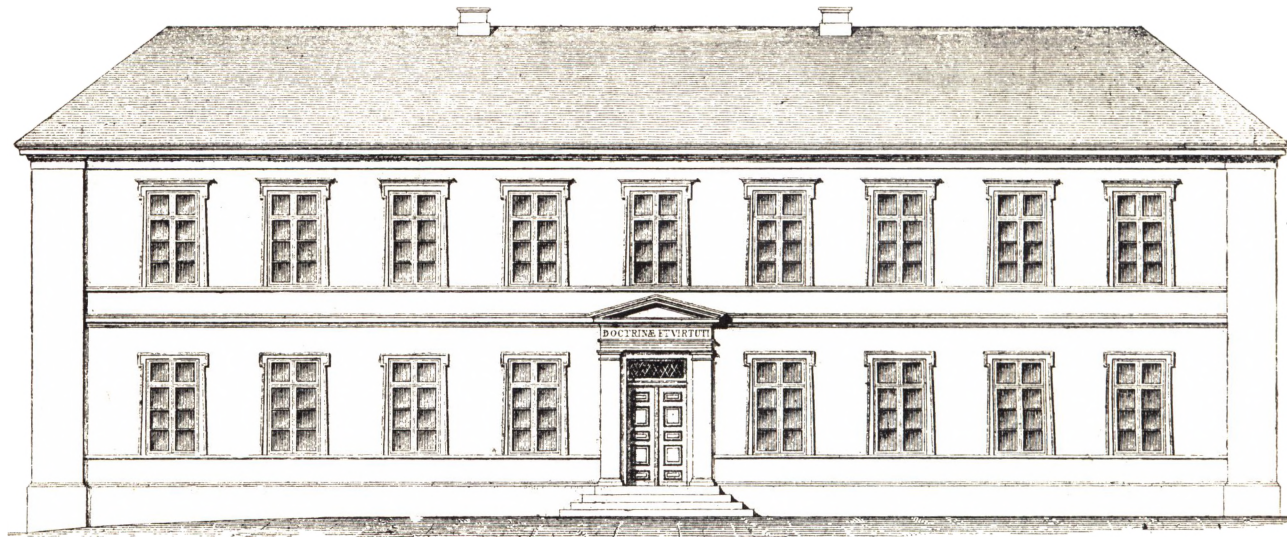
ældrene »Lyse og Brændepenge«, en Afgift som disse længst muligt søgte at unddrage sig, saa at de ofte maatte inddrives ad Rettens Vej, eller ved at Disciplene suspenderedes fra al Undervisning, til Beløbene var betalt. Saalænge Vinterundervisningen foregik paa Lærernes Værelser, fik de udleveret det fornødne Brændsel, som skulde saves og hugges af Disciplene i de tre nederste Lektier, desuden Tællelys, Lysestager og Lysepudsere. I 1845 afløstes Tællelys af Lamper.

Til omkring 1800 har nederste Klasses Disciple haft Forpligtelse til at feje Skolestuen hver Lørdag Eftermiddag under Tilsyn af en Discipel fra Mesterlektien, idet de selv maatte medbringe Koste. I et Regnskab fra 1808 meddeles, at »Skolens Opvarterske« fik to Rdl. om Aaret for at holde Skolen ren. Beløbet steg i Trediverne og Fyrreerne til 24 Rdl. aarligt. I Sammenligning hermed maa det kaldes et stort Fremskridt, at Ingerslev fik ansat en Pedel med en aarlig Løn paa 100 Rdl., selv om man maa smile lidt, naar man i Pedellens Instruks læser, at hans Rengøringspligt er indskrænket til »at besørge alle Gulvene skurede, i det mindste fire Gange aarligen, Gulvene fejede og bestrøede med Sand, i det mindste to Gange om Ugen«.

XVI.

Et ganske andet Billede møder os fra 1844—45. Den nationale Bevægelse i Fyrreerne medførte Nødvendigheden af en anselig og velledet dansk Lærskole i den sydlige Del af Nørrejyland, som kunde give Nordslesvig (med de otte Sogne), hvad den blandede Skole i Haderslev ikke ydede. Som et Værn for danske Interesser hævdedes Kolding lærde Skole i 1844—45 til en af de anseligste jydsk Skoler. Skolen skulde være otteaarig med 6 etaarige og een toaarig Klasse, og blev udset til sammen med Metropolitanskolen i København og Katedralskolen i Odense som Forsøgsskoler at gennemføre den ny Gymnasieordning, der bl. a. gav Skolerne Ret til selv at holde Studentereksamen. Til Skolens Leder blev udset den fremragende dygtige Skolemand, Magister Ingerslev, og der blev ansat adskillige nye dygtige Lærere.

Nyordningen nødvendiggjorde en ny Bygning. Der var først Tanker fremme om at indrette en Længe af Staldgaarden til Skolelokaler. Denne Plan blev hurtigt opgivet, og det blev bestemt, at en ny Bygning skulde rejses der, hvor den lærde Skole havde staaet i snart 300 Aar. Ved Køb erhvervedes nogle tilstødende Grunde, og for en Betaling af 125 Rdl. tilod Kirkeinspektionen, at den ny Bygning blev lagt ca. 14 Alen længere ud paa Kirkegaarden, en Tilladelse der vakte megen Vrede i Byen, fordi den brød de dødes Fred.

Kolding lærde Skole 1845.

Det lykkedes den energiske Ingerslev i Samarbejde med Arkitekt Ne- belong at faa alt indrettet i stor Stil, ikke blot syv store Klasseværelser, med Gymnastik- og »Solennitetssal«, Biblioteksværelse og Lærerværelse, men ogsaa en Rektorbolig med 11 Værelser paa første Sal. Da Kongen i 1847 gæstede Kolding og fik overladt en Række Værelser i Rektorboligen, skal han spøgefuldt — men vel med en Brod i Spøgen — have udtalt, at det var en fortræffelig Rektorbolig med tilhørende Skole. Bygningen havde kostet noget over 33000 Rdl.

Samme Offervillighed udvist paa alle Omraader. Skolen skulde af nationale Grunde gøres til en Mønsterskole efter den Tids Krav, saa at Orla Lehmann i 1855, — med oratorisk Overdrivelse — kunde udtale, at den var udstyret »som om den var bestemt til at skulle være et lille jydsk Universitet«. Baade med Hensyn til Inventar, Undervisningsmateriel og Bibliotek kunde Ingerslev altid vente Imødekommenhed hos Direktionen. Der var ogsaa Raad til Luksusudgifter. Ved Skolebygningens Indvielse i 1845 var bevilget 450 Rdl. til den festlige Diner og Skolebal, altsaa mere end en Adjunkts Aarsløn. Skønt Ingerslev brugte 100 Rdl. mere, fik han ingen Bebrejdelser i den Anledning.

XVII.

Ved Anordningerne af 1739 og 1775 var der gjort Forsøg paa i de lærde Skoler at bryde Latinens Enevælde. Historie, Geografi og Astronomi optoges i Fagkredsen, Begyndelsesundervisningen i Latin og Religion

skulde foregaa paa Dansk. Der skulde skrives danske Stile og læses dansk Litteratur. Der blev i Anordningerne advaret mod Udenadslæring og stille Krav om, at Undervisningen skulde lægge an paa en forstandsmæssig Tilegnelse af Stoffet.

Men alle disse velmente Krav strandede paa det udelige Lærerpersonales aandelige Uformuenhed. De havde som Disciple annammet deres Viden ved paa papegøjeagtig Maade at efterremse Bogens Ord, og de afleverede den paa samme Maade, da de selv blev Hørere. De var Bærere af en Aarhundreder gammel Tradition og naaede ikke derudover, selv om enkelte Rektorer og Lærere dannede en Undtagelse. Græsk og Hebraisk lærtes gennem Oversættelse til Latin. Steffens maatte i Slutningen af Firserne i Helsingør og Roskilde lærde Skoler lære Luthers Katekismus i latinsk Oversættelse. Til ind i det 19de Aarhundrede maatte Disciplene hos mange Lærere lære udenad og kunne opremse, uden at støde an eller forandre en Tøddel, ikke blot det foresatte Pensum i latinsk Grammatik, men ogsaa Afsnit af de gamle Forfattere, af de danske Religionsbøger, som sent fortrængte de latinske, af Holbergs *Historia Universalis*, de matematiske og astronomiske Sætninger. Fra den ene Dags Aften til den næste Dags Morgen blev der givet dem for at lære ordret nogle Pensa i hver Bog saa ordret, at den, der ikke kunde opremse dem uden at forandre et eneste Ord, kunde vente fire til seks Haanddask. Undervisningsmetoden støttedes af støttede Pryglemetoden. Til Lede og Fortvivelse for Ungdommen rugede denne Metodes Aandsløshed og dræbende Kedsommelighed over den lærde Skole til Skolereformerne i 1805 og 1809.

Før 1805 var Undervisningsfagene Theologia, Latina, Graeca, Hebraea, Historia, Geographia, Sphaerica (d. v. s. Astronomi). Dansk var paabudt, men Prøve aflagdes ikke ved Eksamen, og det blev i de fleste Skoler læst daarligt eller slet ikke. I 1805 tilføjedes Tysk og Fransk. Ved Anordning af 1809 blev følgende Fag paabudt: Det Danske, Latinske, Græske, Hebræiske, Tyske og Franske Sprog, Religion, Historie, Geografi, Aritmetik, Geometri, Calligraphi (d. v. s. Skønskrivning). Hvor Omstændighederne tillod det, skulde der tillige undervises i Naturvidenskab, Anthropologi, Engelsk, Tegning, Sang og Gymnastik. Fagmængden var overvældende, og de fleste Steder magtedes de nye Fag slet ikke af Lærerne.

Først har de mange Fag trængt Latin noget tilbage, men i Løbet af de næste 20 Aar tilrev dette Fag sig atter et stadigt voksende Timetal. I 1819 meddeler Rektor Tauber, at »Timetallet i Latin her ved Skolen siden 1808 er forøget med hartad en Tredjedel«. Lektionstabellen for Skolens tre Klasser i 1818 ser saaledes ud:

	I	II	III
Latin	13	13	11
Dansk	3	3	3
Hebræisk	0	0	3
Fransk	1	2	0
Tysk	0	0	3
Religion	3	3	3
Historie	4	4	4
Geografi	3	3	3
Matematisk Geografi	1	0	0
Græsk	0	5	5
Aritmetik	4	3	2
Geometri	3	0	0

I 1830 er Latin vokset til 15 — 14 — 11, Dansk aftaget til 2 — 3 — 2. Lige til 1837 havde Ploug al Undervisning i Latin i de to laveste Klasser og anvendte principielt alle første Klasses 15 ugentlige Timer til Grammatik. At hans Efterfølger, som var hans Discipel, værdigt er gaaet i hans Fodspor, ses af, at Rektor Grønlund i 1842 i et Brev til ham udtaler, at første Klasses Disciple ikke kan taale mere latinsk Grammatik, og at Repetitionen maa begynde, »forat ikke de arme Drengene skal paadrages om ikke en Hjernebetændelse, saa dog en Aandssvækkelse, der hos enkelte ikke vil kunne oprettes«. Da Grønlund indskrænkede Latintimernes Tal, maatte han i den Anledning høre ilde for sin »antilatinske Tendens« af en forbitret Indsender i »Københavnsposten«. Ved Loven af 13. Maj 1850 blev Latinen stærkt beskaaret, for at der kunde skaffes mere Plads til Fag som Dansk, Tysk og Fransk.

XVIII.

Et Led i Religionsundervisningen var Elevernes tvungne Kirkegang, opretholdt efterat de lærde Skoler 1809 fra at være Kirkeskoler overtoges af Staten. Det ses af Forhandlingsprotokollen fra 1820, at adskillige Disciple havde søgt at unddrage sig denne Pligt »under et foregivet Tilsyn af Forældre og Værger«, hvorfor Rektor Tauber dekretede »almindelig Kirkegang af samtlige Skolens Lærere og Disciple een Gang maanedlig«. Lørdag Aften forud samledes Disciplene i Skolen eller i Kirken for under Sanglærerens Vejledning at øve sig i »choralmæssig Afsyngning af de Psalmer, som ved den følgende Dags Gudstjeneste vilde blive brugt«. Om Søndagen marcherede de saa under Lærernes Opsyn fra Skolen til deres anordnede Pladser i Kirken, og for at »forvisse sig om Ungdommens Agt-

somhed under Prædiken« tilkom det Religionslæreren i den næste Religionstime at »kræve Disciplene Regnskab for Prædikenens Indhold«. Ligeledes omtales fælles Altergang for Lærere og Disciple til Slutningen af Trediverne. Et personligt Vidnesbyrd fra ca. 1830 om denne Kirkegangs religiøse og moralske Værdi er givet af Johannes Fibiger, Rektor Fibigers Son. »Vi gik vore visse Gange til Kirken med den paapassende Ploug i Spidsen. Paa Prædikestolen stod en Mand, som drev en aandløs og smagløs Prædiketone til Karikatur, men hvad han havde at sige, faldt det vel ikke blot os Drengene, men ogsaa de andre meget enkelte Tilhører aldrig ind at høre. I Kirken kendte jeg hver Snirkel, hvert Billede og hvert Bogstav paa Epitafierne, men Grunden hertil var Kedsommelighedens Svøbe«. I 1851 besvarede Ingerslev en Forespørgsel fra Ministeriet, om den offentlige Kirkegang burde kræves opretholdt, med et ubetinget Ja. Det var først i 1856, at en ministeriel Bestemmelse tillod, men ikke paabød Ophævelsen af Disciplenes tvungne Kirkegang.

XIX.

Alle Beretninger om Disciplinen, Aanden og Tonen i de lærde Skoler omkring 1800 vidner om Raahed, Brutalitet og Tyrannisering af de svagere. Lærerne tyranniserede Disciplene, og de ældre Disciple tyranniserede de yngre. Discipelyranniet — den saakaldte Pennalisme eller Primret — ved Kolding lærde Skole bevidnes af Fyhn ikke blot til 1806, da han gik ud af Skolen, men ogsaa senere. Enhver yngre Discipel var de ældres selvskrevne Tjener. Brutaliteten gik altsaa særligt ud over de mindste og svageste. Drengene i Smaalektierne maatte ikke blot gøre Pedeltjeneste i »Lektien« og Oppassertjeneste i Hørernes private Værelse, børste Klæder og Støvler, hente Vand, save og hugge Brænde, gøre Ild i Kakelovnen, løbe Byærinder m. m., de var tillige Mesterlektians Opvartere og Rendedrengene og udsatte for Mesterlektianernes lunefulde Mishandling. Hele Systemet næredes ved Eksemplet fra oven og ved, at Disciplene i høj Grad var overladt til sig selv ogsaa i Undervisningstiden, fordi de fleste Lærere mødte saa sent som muligt i Klasserne.

En særlig Mishandling var efter Fyhns Beretning den saakaldte »Stontning«. Ved sin Optagelse i Skolen eller Opflytning i en højere Klasse skulde enhver ny Discipel give et Gilde til hele Klassen. Til dette Gilde kunde ogsaa anden og tredje Lektie indbydes, hvorved man købte sig fri for Forpligtelser ved senere Oprykning i disse Klasser, derimod ikke Mesterlektianerne, der ansaa det for under deres Værdighed at deltage i de lavere Klassers Gilder. Vægrede en Discipel sig, fik han »Stont-

ning«. Fire haandfaste Kammerater tog ham i Arme og Ben, en femte lagde sig over hans Mave, hvorefter Ofret blev svunget og »stonted« (d. v. s. stødt) som paa en Køretur mod Enden af en af Skolens faststaaende Bænke. Der var i Fyhns Tid en Discipel, som slog sig igennem Skolen uden denne Behandling, nemlig den senere bekendte Bestyrer af Borgerdydskolen i København, Michael Nielsen. Forklaringen er ligetil. Han var 20 Aar, da han blev optaget, stærkere end alle andre, og 25 Aar, da han blev dimitteret i 1801.

Ved Disciplenes Gilder synes der at være drukket rigelig Punch. De har enten været holdt paa de i Byen logerende udenbys Elevers Hybler eller paa Værthuse i og udenfor Kolding. Med utilfredsstillende Resultat bekæmpede Skolens Rektorer Disciplenes Tilbøjelighed til at søge Byens og Omegnens Gæstgiverier, og der foreligger i Skolens Protokoller adskillige Meddelelser om, at den øverste Klasses Elever havde »besøgt Værtshuse, hvor der var Bal med mere« og lavet Klammeri med Vægteren, hvem de havde »begegnet med utilbørlig Tale, ja endog med Skældsord«. Det har vel været til et saadant Gilde, at Johan Ludvig Strarup i 1844 skrev en Vise, der medførte hans Udvisning fra Skolen paa Grund af dens haanende Omtale af adskillige af Skolens Lærere.

Vers 1, 5, og 11 lyder:

Hvor man før begrov de døde,
knejser end et gammelt Hus,
men de Mure mørkerøde
snart nu synke skal i Grus.
∴ men om og det synker hen,
skal det mindes ved min Pen. ∴

Saa har vi en Overlærer,
en Xantippe er hans Viv,
men af Sokrates han lærer
Taalmod i sit Ægteliv.
∴ Gir hun ham en drøj Tøraf,
takker han for naadig Straf. ∴

Gid vor Skole nu vil synke
snaest muligt hen i Grus.
Jeg vil mænd den ikke ynke;
vi faar rejst det nye Hus.
∴ Drikker ud den søde Vin
paa den røde Murs Ruin! ∴

XX.

Om Skolens Disciplin efter 1800 kan det med Sikkerhed siges, at den var god under Tauber (1818—1822), slet under Fibiger (1822—1833), at Grønlund (1833—1844) med ærlig Vilje og i de første Aar med noget Held forbedrede den, og at endelig Ingerslev (1844—1856) med Fasthed og Myndighed skabte Orden i dette som i Skolens andre Forhold. De almindelige disciplinære Straffemidler var under disse fire Rektorer væsenligt de samme som nu, kun anvendte med større Haardhed, Anmærkninger, Eftersiddende, Irettesættelse i Klassens eller hele Skolens Paahør. Desuden som særligt vanærende Straffe Fuksepladsen i en Maaned, eller *Staastraf*, d. v. s. at vedkommende i alle Frikvartererne skulde staa i en Krog i Korridoren, samt staa i Klassen i et vist Antal Timer. Udvisning af Skolen efter en Lærerraadsbeslutning forekommer adskillige Gange, men var et Overgreb fra Skolens Side og blev i 1848 alvorligt paatalt af Direktionen. Skolens Myndighed indskrænkede sig til *Suspension* (Udvisning paa Tid) og *Consilium abeundi* (Raad om Udmeldelse), et Raad, der ofte blev givet og næsten altid fulgt.

Ved Siden af disse Straffemidler anvendtes legemlig Revselse i Tide og i Utide. Forordningen af 1775 havde søgt at indskrænke det 18de Aarhundredes Mishandlinger, kun tilladt Prygl i Tilfælde af »Ugudelighed, Løgn, Banden og Skjemten med Guds Ord eller modvillig Ulydighed« og truet tyranniske Lærere med Afsked. Men Skolerne tog lidet eller intet Hensyn til denne Trusel, saa at Disciplenes Behandling vedblivende var langt haardere, end Loven hjemlede. Alle, der som ældre Mænd har skrevet om deres Skoletid omkring Aar 1800, er enige om at skildre Skoletugten som yderst barsk, undertiden helt bøddelagtig. Ferlen har næppe været brugt længe efter 1800, og der er efter denne Tid kun svage Spor af Haandtager med Risets tynde Ende i den bare Haand. Men Lærernes disciplinære Myndighed fik et nyt truende Symbol i Spanskkrøret, som i mange Skoler havde sin reglementerede Plads paa Katedret, og i Tampen, som en og anden bragte med i Lommen og svingede under Læsningen. Skønt Anordningen af 1809 gentog den tidligere Forordnings Bestemmelser og nedlagde et kraftigt Forbud mod enhver legemlig Revselse, der kunde paadrage en Discipel Skade for hans Helbred, fortsattes det brutale Prygleri. Der var stadige Klager fra Hjemmenes Side over deres Børns Mishandling og alvorlige Sammenstød mellem Rektorerne, som vilde have Anordningen overholdt, og Lærerne, som — til Dels paa Grund af svigtende disciplinære Evner — krævede fuld Frihed paa dette Omraade. I 1821 maatte Direktionen gribe ind og udsende en Meddelelse om, at Lærerne kun havde Ret til at anvende legemlig Revselse i Tilfælde af »Op-

sætsighed, Kaadhed eller lignende Opførsel«, »dog uden Overilelse og ikke paa saadan Maade, at Disciplenes Helbred kunde lide Skade der ved«, hvorimod saadan Straf i Tilfælde af Dovenskab kun maatte finde Sted med Rektors Tilladelse. I de følgende tredive Aar maatte denne Bestemmelse gentages flere Gange, bl. a. i 1851 i Anledning af en Lærers Mishandling af Rektor Ingerslevs Søn.

Omkring 1840 havde Spanskrørsstraf for Dovenskab grebet saaledes om sig i Kolding Skole, at Rektor Grønlund anmodede Direktionen om en Instruks mod Misbrugen. En Lærer havde med Spanskrøret slaet en Dreng, der ikke kunde sin franske Lektie, saa voldsomt i Ansigtet, at der saas en rød Stribe over den ophovnede Kind og Øre. Sagen blev ordnet ved en Undskyldning til Faderen. En af Skolens Lærere, der var frygtet for sit Prygleri og sine lange Lektier, indførte egenmægtig en ny Karakter, der var lavere end Slet og ledsagedes af Tilføjelsen: »Skal have Hug«. Da en Discipel fire Gange i Rad havde faaet denne Tilføjelse i latinsk Stil, kom Faderen til Rektor og viste ham Drengens Ryg, der var fuld af Strimer og blodige Saar, »hvortil dog denne Gang ogsaa Slag af andre Lærere havde bidraget«. »Skolen kommer i Vanry«, skriver Grønlund i sin Indberetning til Direktionen, »for sin strenge Disciplin, og stundom indløber der for mig ubehagelige Klager fra Forældre over den altfor haarde Behandling«. Grønlund synes intet at have opnaaet ved sin Indberetning. Prygleriet og Mishandlingerne fortsattes.

Ogsaa i Ingerslevs Tid læses i Protokollerne om Sammenstød mellem Rektor og pryglelystne Lærere. En Gang truer han en Lærer med Indberetning til Ministeriet, fordi Læreren i Hidsighed havde slaaet en kirtelsvag Dreng saaledes, at denne »som Følge deraf var ganske ophovnet i den ene Side af Hovedet«. Faderen havde klaget, og Ingerslev fandt Anledning til at indskrænke Lærerkollegiet, at Prygl efter de gældende Bestemmelser var indskrænket til Tilfælde af »Opsætsighed, Kaadhed eller lignende Opførsel«, at legemlig Tugtelse for Dovenskab kun maatte tildeles med Rektors Tilladelse, og at Lærernes Opfattelse »som ofte er udtalt af dem ogsaa i Lærermøderne, at *alt* er overladt til dem« var ganske urigtig. I 1851 maatte Ingerslev opleve den Ydmygelse, at hans egen Søn blev mishandlet af en Lærer. Hans Forbitrelse var saa meget større, som Drengen »var en Krøbling, vanfør, med forvokset Hoftte og stiv Arm«. Sagen blev indberettet til Ministeriet med en udførlig Redegørelse for vedkommende Lærers ubeherskede Optræden. Der gik ikke en Time, uden at han slog. Forældre havde ofte klaget, men ikke ønsket Navn nævnet af Frygt for, at det skulde gaa ud over Børnene. Resultatet af Ingerslevs Indberetning var en alvorlig Irettesættelse af Læreren og til alle Skoler en Indskærpelse af de anordnede Grænser for Pryglestraffens Anvendelse.

Det er et lidet tiltalende Billede af Skoletugten, man faar gennem disse Meddelelser. Der er ingen Grund til at tro, at Forholdet har været væsenligt anderledes ved andre lærde Skoler. Mange Aarsager, særligt en Aarhundreder gammel Tradition og Lærernes svigtende disciplinære Evne, bidrog til at opretholde Misbrugen af legemlig Revselse. Samtiden saa ogsaa anderledes end vi paa den Sag. Det var baade den Gang og det 19de Aarhundrede ud ikke blot hos Lærere, men ogsaa hos mange Forældre en almindelig Opfattelse, at »den vel anbragte Lussing« eller »en god Dragt Prygl« var fortræffelige Opdragelsesmidler, selv om enkelte Hjem maatte protestere, naar deres egne Sønner blev mishandlede — og det er først ind i det 20de Aarhundrede, at denne Tankegang efterhaanden helt er ved at forsvinde.

XXI.

Ved Anordningen af 7 .Novbr. 1809 ophørte de lærde Skoler at være *Kirkeskoler* med kirkeligt Præg og Andel i Kirkens Gerning. De blev fra nu af rene Statsskoler med det Maal at uddanne Statens fremtidige Embedsmænd. Ved Siden heraf gav de ogsaa en Slags højere Undervisning for ikke studerende. Den øverste Ledelse overførtes fra Biskopperne til Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, efter 1848 til Kirke- og Undervisningsministeriet. Skolens lokale økonomiske Ledelse var hos Forstanderskabet, der bestod af Stedets Magistrat, Sognepræsten og Rektor. Rektor var siden 1739 udnævnt af Kongen. 1806 fik Adjunkterne kongelig Ansættelse med en fast aarlig Løn paa 300 Rdl.

Mellem 1726 og 1856 havde Kolding lærde Skole ni Rektorer. De sidste fire var Erik Gjørup Tauber, 1818—1822, Forfatter af »Breve fra Kolding«, Peder Grib Fibiger, 1822—1833, der skrev en Del pragtfulde græske og latinske Odeer, blandt disse *Arx Coldingensis* (»Koldingborgen«), Johannes Grønlund, 1833—1844, og den dygtige Skolemand Christian Frederik Ingerslev, der hævdede Skolen til dens største Anseelse og oplevede at se den nedlagt, 1844—1856.

Til 1806 havde Skolen tre Hørere, derefter fire Adjunkter, af hvilke Ploug forfremmedes til Overlærer. Efter 1845 steg Tallet til ti. Af disse var enkelte filologiske eller polytekniske Kandidater med tilfredsstillende faglig Viden. Langt de fleste — til 1838 alle — var teologiske Kandidater, der brugte Lærerstillingen som Gennemgangsled til et Præsteembede, som ofte lod vente længe paa sig. De manglede altsaa i næsten alle Fag de nødvendige Kundskaber, som de saa maatte skaffe sig selv efterhaanden. Forholdet bedredes efter 1845, men ogsaa Ingerslev udtaler haarde Domme om adskillige Læreres Uduelighed, og da han i 1855 blev anmodet om

at indstille til nogle nyoprettede Overlærerpladser, svarede han, at ingen af Adjunkterne var værdig til en saadan Forfremmelse. Da Adjunkterne havde fast Ansættelse, var den eneste Mulighed for at blive af med en særlig tarvelig Lærer at faa ham befordret til præstelig Virksomhed, og det virker komisk, naar man ser Skolens Rektorer anraabe Direktionen om at være behjælpelig hermed. »Ved Skolen kan han ikke stifte Nytte«, skriver Rektor Grønlund om en af sine Religionslærere, »dette tror jeg derimod, at han snarere kan som Præst med Fogtmanns Lærebog i Hovedet. Hans moralske Karakter er som Folks i Almindelighed, og jeg er overbevist om, at han som Præst vil blive lige saa god som mange andre«. Paa samme Maade erklærer Ingerslev om en umulig Lærer i et Brev til Direktionen, at det er nødvendigt for Skolens Vel at faa vedkommende befordret i gejstligt Embede, og i sin Anbefaling af samme Lærers Ansøgning til Kongen hæver Ingerslev sig til at »lykønske den Menighed, hvem Deres Majestæt allernaadigst maatte skænke en saa elskelig Præst«.

Skolen havde delt Undervisningstid. Den normale Undervisningstid var i Trediverne 8—12 og 2—5, desuden efter Kl. 5 Gymnastik, Musik og Sang. Undertiden medførte Tillæg i Timetal Undervisning 12—1 og 5—6. Saaledes havde i 1836 øverste Klasse 43, næstøverste 45 Timer om Ugen foruden Gymnastik, Musik og Sang. Det var en Velsignelse for Eleverne, at Lærerne var mindre pligtopfyldende end nu. »Det var kun til højst een Time om Dagen, der behøvedes nogen Forberedelse«, siger Johannes Fibiger i sine Meddelelser om Skolen i Trediverne, »naar dertil kommer, at det ifølge den Uorden, der den Gang var gængs ved al Undervisning, var Skik, at Lærerne saa godt som altid kom indtil en halv Time for sildig, var der en velsignet Tid for Disciplene til at uddanne sig paa egen Haand.« Ved Loven af 1850 blev 36 ugentlige Timer slaet fast som Maksimum.

Elevtallet var stærkt svingende, i 1806 kun 8, ved Taubers Tiltrædelse 20, ved hans Forflyttelse fire Aar efter 60. Under Fibiger sank det til 27. Det højeste Tal i Grønlunds Tid var 41, under Ingerslev 71. Disse Elever var før 1845 fordelte i fire Klasser, efter 1845 i syv, af hvilke den øverste var toaarig. Af Disciplene var de fleste udenbys, Børn af Præster og andre Embedsmænd, velhavende Proprietærer og Købmænd, enkelte Lærersønner. Skolens Maal var Universitetet, det var en »videnskabelig« Skole, ikke en Borgerskole med Almenuddannelse som Maal. »Ustuderende« Disciple kunde optages, men denne Tilladelse benyttedes kun af faa Hjem. De foretrak Byens Borgerskole.

Før 1849 holdtes Studentereksamen ved Universitetet. De til denne Eksamen indstillede var forinden dimitterede — d. v. s. bortsendte til Uni-

versitetet — og havde »med Skibslejlighed« begivet sig til København. Da der kunde gaa 14 Dage til Overfarten, forlangte Grønlund, for at hindre dette Spild af Tid, at Dimittenderne skulde rejse over Land. Den flittige Fyhn har samvittighedsfuldt efter Universitetets Matrikel optegnet de latiniserede Navne paa Skolens Dimittender efter 1612. Tallet er ikke imponerende, 117 fra 1800—1845, i Aarene 1807—1809, 1812—1814, 1837—1839 slet ingen, det højeste Antal otte i 1828. Fra 1849 toges Studenter-eksamen ved Skolen, men heller ikke i Ingerslevs Tid var Tallet stort, i Almindelighed to til fire hvert Aar, kun i 1855 steg Tallet til otte.

XXII.

Baade før og efter 1800 havde Spørgsmaalet om Nedlæggelsen af Kolding lærde Skole gentagne Gange været fremme. Fra 1805—1818 havde Kancelliet og Direktionen vaklet mellem Skolerne i Kolding og Fredericia. Man vilde helst nedlægge begge, da Dicipeltallet i begge Skoler var i stadig Aftagen — i 1806 havde Koldings Skole kun otte Disciple, Fredericias syv —, men da det sydøstlige Jylland i saa Fald vilde være uden lærd Skole, turde man ikke gaa saa vidt. Af forskellige Grunde — Kolding Skoles Ælde, Hensynet til Kongehuset, hvis Forfædre havde vist denne Skole saa megen Interesse — besluttede man sig til at bevare Skolen i Kolding, saa at Slaget i 1817 ramte Fredericia. Atter i 1839 var Spørgsmaalet om Nedlæggelsen af Kolding Skole fremme i Forbindelse med Nedlæggelsen af Lærdskolerne i Helsingør, Nakskov og Nyborg, men ogsaa denne Gang drev Faren over. Nationale Hensyn skaffede i 1844 Kolding Skole en merbegünstiget Stilling, men da disse Hensyn faldt bort, efterat den lærde Skole i Haderslev i 1851 var blevet ordnet som ren dansk Skole, var Kolding Skoles Skæbne dermed afgjort. Der blev i 1854 stillet Forslag om dens Nedlæggelse, og trods energisk Modstand af Skolens Venner i og udenfor Rigsdagen blev Forslaget vedtaget baade i Folketing og Lands-ting og Kolding lærde Skole nedlagt ved Lov af 10. April 1855. Tirsdag den 22. Juli 1856 holdtes den sidste Translokation.

GEORG BRUUN

Hovedkilderne: Parmo C. Tang Petersen: Kolding lærde Skoles Historie. Georg Bruun: Dronning Dorotheas Skolehus; Seks Rektorer; Kolding højere Almenskoles Majfest.